

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
KLASIKINĖS FILOLOGIJOS KATEDRA

Orinta Gerikaitė

Pasąmonės hermeneutika Artemidoro kūryboje

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: doc. dr. Mantas Adomėnas

Vilnius, 2023

Įvadas.....	3
1. Artemidoro hermeneutinis metodas	5
1.1. Sapno rūšys	7
1.2. Šešių elementų teorija	9
1.3. Socialinis sapnuojančiojo identitetas	12
1.4. Sapno <i>apobasis</i>	14
1.5. Teorija <i>versus</i> realybė	18
2. Galimos įtakos paralelės.....	20
2.1. Egiptas.....	20
2.2. Hipokratinis korpusas.....	23
3. Artemidoro originalumas	28
Išvados.....	33
Šaltiniai.....	34
Mokslinė literatūra.....	35
Santrauka	36
Summary.....	37

Įvadas

Darbo tema ir problema. Likimo argumento sąvokai vis labiau populiarėjant 2-ame amžiuje, padidėjo visų pranašavimo atšakų palaikymas, mat viską nulėmė viena universali priežasčių grandinė. Tai paskatino pranašavimo literatūros plitimą, kurios atstovų gali būti laikomas Artemidoras Daldietis. Artemidoro veikalas *Oneirokritika* yra unikalus tuo, kad tai vienintelis išlikęs sapnų interpretavimo tekstas, kuris padeda atskeisti šio darbo temą – būdą pažvelgti į žmogaus sąmonę ir nustatyti fundamentalius principus, suteikiančius priegą sapnų interpretacijai. Žinoma, tai yra ne vienintelis kūrinys, atspindintis teigiamą požiūrį į sapnų interpretavimą, tačiau jį būtų galima laikyti svarbiausiu ir plačiausiu šiuolaikinius laikus pasiekusiu kūriniu. Sklandų fundamentalių principų išskyrimą šiek tiek apsunkina *Oneirokritikos* autoriaus ne visada išlaikomas nuoseklumas pateikiant teorinę priegą, todėl pagrindinis šio baigiamojo darbo tikslas yra nustatyti sistematišką eilės tvarką, kurią interpretuotojas turėtų panaudoti analizuodamas užsakovo sapną. Nustatytas sistematiškumas šiame darbe įrodomas citatomis ir nuorodomis iš nagrinėjamo Artemidoro veikalo.

Tyrimų apžvalga. Nagrinėdami Artemidoro sapnų interpretavimą, mokslininkai dažniausiai susitelkia į kelis veikalo aspektus: sapnų klasifikavimą, specifinius socialinio identiteto bruožus, lingvistines priemones, naudojamas ateities spėjimui. Kai kurie *Oneirokritikoje* minimi metodai paminimi labai abstrakčiai, pavyzdžiui, šešių elementų teorija. Dėl šios priežasties susiduriama su keblumais ieškant antrinės literatūros, kuri struktūriškai nagrinėtų Artemidoro analizę. Šiam darbui labiausiai padėjo keli antriniai šaltiniai, kuriuose Artemidoro naudojamas hermeneutinis metodas yra plačiausiai aptariamasis mokslininkų Jean-Marie Flamand¹ ir Peter Thonemann² tyrimuose; nagrinėjant Senovės Egipto sapnus į pagalbą buvo pasitelkti autorių Kasia Maria Szpakowska³ ir Luigi Prada⁴ darbai; Stephanie Holton knyga padėjo atlikti Hipokratinio korpuso analizę⁵.

---

¹ Jean-Marie Flamand, „Onirocritique et rationalité dans le monde grec antique: la méthode d’Artémidore de Daldis“, in: *Quaderni di Studi Indo-Mediterranei*, t. 2, 2009, p. 125-148.

² Peter Thonemann, *An ancient dream manual : artemidorus' the interpretation of dreams*, Oxford: Oxford University Press, 2020.

³ Kasia Maria Szpakowska, „Dream Interpretation in the Ramesside Age“, in: *Ramesside Studies in Honour of K. A. Kitchen*, 2011, p. 509-517.

⁴ Luigi Prada, „Oneirocritica Aegyptiaca: Artemidorus of Daldis, Egypt, and the Contemporary Oneirocritic Literature in Egyptian“, in: *Artemidor von Daldis und die antike Traumdeutung*, sudarytojas Gregor Weber, Berlin, München, Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2015, p. 263-310.

⁵ Stephanie Holton, *Sleep and Dreams in Early Greek Thought : Presocratic and Hippocratic Approaches*, Abingdon Oxon: Routledge, 2022.

Darbo naujumas. Būdas pažvelgti į žmogaus sąmonę ir nustatyti fundamentalius principus, suteikiančius prieigą sapnų interpretacijai dar tirtas Lietuvoje

Struktūros apžvalga. Darbas yra skirstomas į tris pagrindines dėstymo dalis. Pirmajai dėstymo daliai yra skiriama daugiausiai dėmesio, nes joje aptariamas svarbiausias šio darbo aspektas – Artemidoro hermeneutinis metodas. Skyrius yra padalintas į penkis poskyrius: pirmieji keturi aptarinėja Artemidoro veikale išvelgiamą sapnų analizės veiksmų eigą, padedančią nustatyti veiksnius, interpretacijai naudojamus metodus ir sapno rezultata. Penktajame poskyryje aptariami galimi nustatytos veiksmų eigos neatitikimai. Antroji dėstymo dalis skirta veikalams, kurie galėjo turėti įtakos Artemidoro suvokimui – šiam skyriui buvo atrinkti dviejų laikotarpių kūriniai: Senovės egiptiečių hieratine bei demotine kalba parašyti papirusai ir Hipokratiniam korpusui priskiriama ketvirtoji *Περὶ διαίτης* knyga. Trečioji dėstymo dalis skirta aptarti bendrą nagrinėtų veikalų bruožų ir naujoves, kurias į sapnų interpretavimo literatūrą atneša Artemidoras. Svarbu atkreipti dėmesį, kad cituojant ir referuojant į Artemidoro veikalą, yra laikomasi Martin Hammond vertime esančio numeravimo⁶.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami aprašomasis, lyginamasis, hermeneutinis ir probleminės analizės metodai.

---

⁶ Artemidorus, *The Interpretation of Dreams*, vertėjai Peter Thonemann, Martin Hammond, Oxford: Oxford University Press, 2020.

1. Artemidoro hermeneutinis metodas

Oneirokritika yra ilgametis Artemidoro kūrinys, kuris susideda iš nuoseklių tyrimų remiantis teorinėmis žiniomis, surinktomis iš visų egzistuojančių sapnų interpretavimo kūrinių ir nenutrūkstančių kelionių, kurių tikslas buvo sukaupti interpretavimo medžiagą remiantis empiriniais stebėjimais. Šiuo kūriniu Artemidoras nori save pristatyti kaip visiškai patikimą autoritetą, o jo kompetenciją turėtų įrodyti trys faktoriai: perskaityta literatūra, susidūrimai su kitais interpretuotojais ir jo profesionali patirtis⁷. Jis teigia perskaitęs visą esamą sapnų literatūrą. Pagrindinė kritika, kurią jis išsako kolegoms, yra ta, kad jie kopijuoja vienas nuo kito arba panaudoja tik tam tikrą dalį medžiagos iš kitų autorių, kuri yra netinkamai naudojama, pritaikant pagal paties rašančiojo interesus. Artemidoras, nepaisydamas minimų kolegų naudojamų būdų, daro priešingai – sekdamas ir pasinaudodamas antikine sapnų aiškinimo tradicija, jis išpildo savo pirmtakų pateiktas teorijas, arba, esant reikalui, parodo, kodėl jos yra neteisingos (tą poziciją pagrįsdamas pavyzdžiais ir citatomis iš relevantiškų kūrinių). Taigi, nusakydamas savo metodologiją ir piešdamas tokį paties savo portretą, Artemidoras viliasi, kad ir jo veikalą skaitantys profesionalai remsis tokiais pačiais principais. Visi, kurie užsiima pranašavimais, susiduria su ta pačia bėda – jų skleidžiamos teorijos turi atlaikyti faktų testą ir neturėtų būti paneigiamas kažkokių įvykių⁸. Artemidorui sapnų interpretuotojas neturėtų būti žmogus, kuris yra susaistytas ryšiais su šventykla ar kokiu nors kultu, mat paties Artemidoro naudojamas metodas nėra susijęs su asklepijietiškomis inkubacinėmis apeigomis. Tokio tipo praktikoje sapnuojantis žmogus dažniausiai turi pats nuspręsti, ką jam pranašauja pamatyti vaizdiniai, o Artemidoro pasaulyje sapnuojančiajam reikia tarpininko. Būtent sapnų interpretuotojo paskirtis yra tapti šiuo tarpininku tarp žmogaus ir jo sąmonės, ir padėti rasti sąsają tarp sapno simbolikos ir būsimos rezultato.

Pirmoji savybė, kuria turi pasižymėti sapnų interpretuotojas, yra sukaupta patirtis – perskaitęs pakankamai teorinės literatūros jis privalo ją empiriškai pritaikyti. Claire Hall mano, kad yra du galimi paaiškinimai, kodėl bandymas remtis vien teorinėmis žiniomis yra žalingas⁹:

- a) Artemidoras tiki, kad kultūriniai pokyčiai vyksta pakankamai sparčiai, todėl net interpretuotojo gyvenimo laikotarpiu jo turima teorinė literatūra gali tapti pasenusi, o jei profesionalus šios srities specialistas to nesuvokia, jo suteikiamos sapnų analizės atitinkamai tampa vis labiau pasenusios.

---

⁷ Jean-Marie Flamand, „Onirocritique et rationalité dans le monde grec antique...“, 2009, p. 130.

⁸ *Ibid.*, p. 129.

⁹ Claire Hall, „Artemidorus, Dream Exegesis, and the Case of the Interpolating Expert Dreamer“, in: *Mnemosyne*, 2022, p. 1-26.

Šiuos kultūrinius pokyčius tinkamiausiai atspindi Artemidoro pateikiamas pavyzdys apie viešąsias pirtis. Ankstyvieji sapnų interpretavimo specialistai nelaikė maudymosi sapnuose nepalankiu ženklu, nes to laikotarpio praktikoje neegzistavo toks konceptas kaip viešoji pirtis. Atsiradus šiai institucijai, sapnuose regimas maudymasis, ar net sapne matoma pati pirtis tapo nepalankiu ženklu, kuris simbolizavo trikdžius dėl pirtyse esančio triukšmo, finansinę žalą dėl netenkamo prakaito, ar net psichologinę kančią dėl pirtyje pasikeičiančios kūno spalvos ir jo išvaizdos. Tokio sapno blogumą taip pat atspindėdavo ir asociacija su koku nors įvykusi karu – žmonės maudydavosi po atliktos karinės operacijos ar didelio ir sunkaus darbo, todėl pirtys primindavo kiekvienam karo padarinius. Išaugus viešųjų pirtų populiarumui ir prieinamumui imperiniu laikotarpiu, pirties simbolika sapnuose tam tikrais aspektais netenka neigiamos prasmės – tai gali simbolizuoti klestėjimą, sėkmę ir sveikatą¹⁰.

- b) Artemidoras galimai nori pasakyti, kad talento stokojantis specialistas net ir turėdamas teorinę medžiagą gali pateikti klaidingą sapno aiškinimą. Tikėdamas, kad jo analizė yra teisinga, jis toliau naudosis ja remdamasis netinkamomis idėjomis, taip vis atitolindamas ateities interpretacijas nuo teisingo paaiškinimo.

Kita fundamentinė savybė, kuria turi pasižymėti geras interpretuotojas – jis turi būti kritiškas: šios srities profesionalas privalo nustatyti klasifikacinius skirtumus, tik tada vaizdinį analizuojantis tarpininkas galės pateikti sapno prasmę, pavyzdžiui, nurodydamas kažkokį įvykį, kurį sapnas simbolizuoja savo mįslėmis ar simboliais. Taigi, norint tinkamai išanalizuoti kliento matytą sapną, interpretuotojui būtina nusistatyti tinkamus kriterijus ir veikslių eigą. Remiantis Artemidoro darbu, galima išskirti tokių veikslių planą:

1. Iširti sapno vaizdinius nuo pat pradžių ir nustatyti, ar sapnas yra pranašingas ir reikšmingas;
2. Remiantis šešių elementų teorija (kurią aptarsime žemiau) apibrėžti, ar sapnas bus teigiamas, ar neigiamas;
3. Nustatyti sapnuojančio žmogaus socialinį kontekstą;
4. Išanalizuoti užsakovo matytus simbolius susiejant juos su žiniomis remiantis ankstesnių metodų surinkta informacija ir nustatyti sapno rezultatą.

---

¹⁰ Artemidoro pateikiamą sapnų susijusių su pirtimis platesnį paaiškinimą žr. Artem. *Oneirocr.* 1.64.

1.1. Sapno rūšys

Sapnai Artemidoro veikale yra skirstomi į dvi kategorijas: pranašingus ir nepranašingus sapnus. Šioms dviem kategorijoms yra priskiriami penki sapnų tipai pagal tam tikrą charakteristiką. Pranašingiems sapnams priskiriami (1) ὄνειρος, (2) ὄραμα, (3) χρηματισμός.

(1) ὄνειρος yra alegorinis sapnas, kuris reikalauja sapne esančių simbolių paaiškinimo: „οἷον ἔδοξέ τις χρύσεια ὄμματα ἔχειν. ἐτυφλώθη διὰ τὸ μὴ ἴδιον ὀμμάτων εἶναι τὸ χρυσίον“¹¹. (Artem. *Oneirocr.* 1.4.3).

(2) ὄραμα yra tiesioginis pranašavimas arba vaizdas, kuris parodo įvykius taip, kaip jie turi įvykti, todėl nereikia jokio gilesnio paaiškinimo, pavyzdžiui: „οἷον πλέων τις ἔδοξε ναυαγεῖν καὶ διατεθεὶς ἔτυχεν οὕτως.“¹² (Artem. *Oneirocr.* 1.2).

(3) Χρηματισμός gali būti laikomas dieviškuoju išpėjimu arba pranašingu atsakymu, kurio yra prašoma vieno iš dievų, pavyzdžiui:

„Ἐδοξέ τις νοσῶν τὸν στόμαχον καὶ συνταγῆς δεόμενος παρὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ [ὄναρ] εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ θεοῦ εἰσιέναι, καὶ τὸν θεὸν ἐκτείναντα τῆς δεξιᾶς ἑαυτοῦ χειρὸς τοὺς δακτύλους παρέχειν αὐτῷ ἐσθίειν. φοίνικας πέντε ἐσθίων ἐθεραπεύθη· καὶ γὰρ αἱ τοῦ φοίνικος βάλανοι αἱ σπουδαῖαι δάκτυλοι καλοῦνται.“¹³ (Artem. *Oneirocr.* 5.89).

Nepranašingiems sapnams priskiriami (4) ἐνύπνιον ir (5) φάντασμα.

(4) Φάντασμα gali būti aiškinamas kaip košmaras. Artemidoras nepateikia jokio φάντασμα pavyzdžio.

(5) ἐνύπνιον yra aiškinamas kaip sapnas, kuris neturi jokios pranašingos vertės ir labiau parodo kūniškus troškimus:

„οἷον ἀνάγκη τὸν ἐρῶντα ὄναρ ἅμα τοῖς παιδικοῖς εἶναι δοκεῖν καὶ τὸν δεδιότα ὄραν ἃ δέδιε, καὶ πάλιν αὐτὸν πεινῶντα ἐσθίειν καὶ τὸν διψῶντα πίνειν, ἔτι καὶ τὸν πεπλησμένον τροφῆς ἢ ἐμείν

---

¹¹ „Pavyzdžiui, kažkas susapnavo, kad turi auksines akis. Jis apako, kadangi akys negali būti auksinės.“ (Čia ir kitur vertimai darbo autorės, jei nepažymėta kitaip.)

¹² „Pavyzdžiui, kažkoks jūreivis susapnavo, kad sudužo laivas, tokia ir nutiko [sapno] baigtis.“

¹³ „Kažkoks žmogus turėdamas skrandžio bėdų ir paprašęs iš Asklepijo recepto, pamatė [sapne], kad atėjo į dievo šventyklą ir dievas, ištiesęs savo dešinės rankos pirštus, liepė jam [juos] suvalgyti. Penkias datules suvalgęs išgijo. Mat puikiausi datulės vaisiai yra vadinami pirštais.“

ἢ πνίγεσθαι [διὰ τὴν γινομένην ἀπόφραξιν δυσαναθυμιάτου τῆς τροφῆς οὔσης].¹⁴ (Artem. *Oneirocr.* 1.1).

Tai yra ne ateities, bet esamos padėties priminimas, sapnuojančiojo manifestacija – tokius sapnus regintys žmonės yra sutepti baimių ir vilčių bei kūną valdomų troškimų. Kaip teigia Thonemann, ἐνύπνιον yra ženklas, kad sapnuotojui yra kažkas negerai ir tai reikia taisyti¹⁵.

Artemidoro nuomone, sapnų interpretavimo požiūriu vertingi yra tik ὄνειρος tipo sapnai, o reikšmingumą autorius bando užtvirtinti naudodamasis paties termino pseudoetimologijomis:

„τὸ δὲ ὄνομα αὐτὸ κύριον, οὐχ ἢ ὑπνοῦντες αὐτὸ ὀρῶσι πάντες, ἐπεὶ <καὶ> ὄνειρος ὑπνούωντων ἔργον ἐστίν, ἀλλ’ ἢ ἐφ’ ὅσον μὲν ἐνύπνιον ἐστὶν ἐνεργεῖ, παυομένων δὲ τῶν ὑπνῶν ἀφανίζεται· ὁ δ’ ὄνειρος ἐνύπνιον τε ὦν ἐνεργεῖ ἄγων εἰς ἐπίστασιν προαγορεύσεως τῶν μελλόντων, καὶ μεθ’ ὑπνον ἐνεργεῖς ἐπάγων τὰς ἐγχειρήσεις ἐγείρειν τε καὶ ὀρεῖν τὴν ψυχὴν πέφυκε, διὰ ταῦτα καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῷ τεθέντος ἀπ’ ἀρχῆς ἢ παρὰ τὸ <τὸ ὄν> εἶρειν, ὃ ἐστὶ λέγειν, ὡς ὁ ποιητῆς ‘τὰ δέ τοι νημερτέα εἶρω.’ καὶ τὸν πτωχὸν Ἴρον ἐκάλουν οἱ Ἰθακήσιοι ‘οὔνεκ’ ἀπαγγέλλεσκε κιῶν, ὅτε πού τις ἀνώγοι.’“¹⁶ (Artem. *Oneirocr.* 1.1).

Šioje pastraipoje taip pat matyti kita svarbi Artemidoro inovacija: jis yra pirmasis, kuris padaro aiškia distinkciją tarp terminų ὄνειρος ir ἐνύπνιον ir apibrėžia jų tarpusavio santykį; anksčiau jie buvo vartojami kaip vienas kito sinonimai.

ὄνειρος Artemidoras taip pat paskirsto į dvi subkategorijas – (1.1) tiesioginius ir (1.2) alegorinius sapnus. Didžioji Artemidoro veikalo dalis labiausiai ir orientuojasi būtent į šiuos du ὄνειρος tipus.

(1.1) Tiesioginis (θεωρηματικός) sapnas rodo tai, ką pranašauja, interpretacijai nepalikdamas nei vietos, nei laiko, tokie sapnai išsipildo iš karto¹⁷. Šie sapnai yra sielos „švarumo“ ženklas – dori, paprasti žmonės tiesioginius sapnus matys dažniau nei tie, kurie yra išsilavinę ar turtingi.

¹⁴ „Pavyzdžiui, neišvengiama, kad įsimylėjęs sapne mato, jog yra kartu su mylimuoju, bijantis [žmogus] mato tai, ko bijo, ir, vėl, alkanas [sapnuoja], kad valgo, ištroškęs, kad geria, o prisivalgęs arba vemia, arba springsta [atsiranda užsikimšimas, dėl to, kad maistas sunkiai virškinasi].“

¹⁵ Peter Thonemann, *An ancient dream manual : artemidorus' the interpretation of dreams*, Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 33.

¹⁶ Taigi apie ἐνύπνιον tebūnie pasakyta tiek. Jo pavadinimas yra teisingas ne dėl to, kad jį visi regi miegodami (ὑπνοῦντες), nes ir sapnas (ὄνειρος) yra miegančiųjų veikla, bet dėl to, kad jis veikia tol, kol tęsiasi miegojimas, o pasibaigus miegojimui, išnyksta. Bet ὄνειρος, būdamas kartu ir ἐνύπνιον, veikia, vesdamas į būsimų įvykių pranašystės suvokimą, ir po miego pagal savo prigimtį keldamas veiklius mėginimus žadinti ir skatinti sielą; dėl to ir vardas nuo pradžių jam buvo suteiktas arba iš „[tiesą] sakyti“ (τὸ ὄν εἶρειν), o [εἶρειν] reiškia „sakyti“, kaip ir Poetas [vartojo]: τὰ δέ τοι νημερτέα εἶρω [Od. XI.137] „tau tiesą sakau“. Ir vargetą Irą itakiečiai taip vadino, „Nes jiems nešiojo žinias ir eidavo, kur tik kas siuntė“ [Od. XVIII.7].

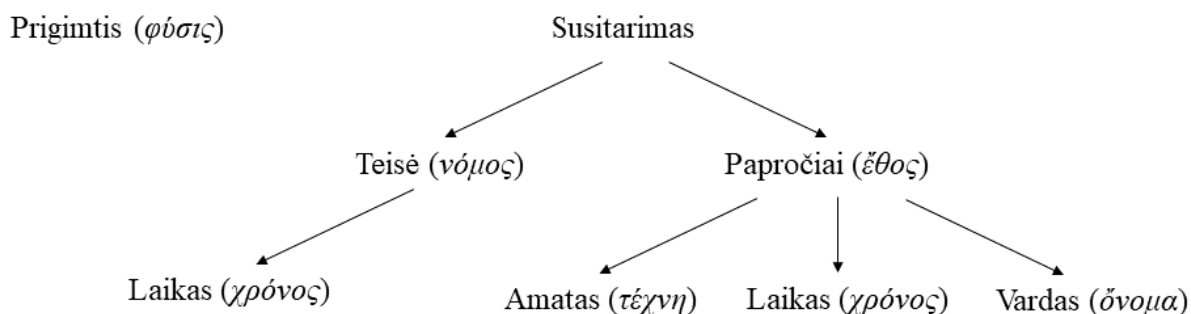
¹⁷ Artem. *Oneirocr.* 4.1.

(1.2) Alegorinis sapnas (*ἀλληγορικός*) yra labiau miglotas ir reikalauja daugiau aiškinimo bei interpretacijos – jie žmogui pasirodo įvairiomis mįslėmis. Taigi, alegorinius vaizdinius lengva atpažinti dėl to, kad juos susapnavus, jie nėra tuojau pat tiesiogiai realizuojami – todėl reikia bandyti juos interpretuoti.

1.2. Šešių elementų teorija

Artemidoro elementų (*στοιχεῖα*) klasifikacijos schema

Vienas iš pirmųjų sudedamųjų sapno analizės būdų, kuriuos pamini Artemidoras, yra šešių elementų teorija. Elementai (*στοιχεῖα*) yra tam tikri fundamentalūs principai, kuriais remiantis galima nustatyti sapno palankumą. Artemidoras išskiria šešis elementus: prigimtis (φύσις), teisė (νόμος), papročiai (ἔθος), laikas (χρόνος), amatas (τέχνη) ir vardas (ὄνομα). Šių elementų veikimas sapno kontekste yra sąlyginai paprastas, pavyzdžiui, tai, kas sapnuojančiam žmogui yra priimta ar būdinga remiantis vienu iš šių šešių principų, sapne visada turėtų simbolizuoti kažką teigiamo¹⁸. Jei sapne matomi simboliai ar veiksmai prieštarauja esamiems elementams, sapno reikšmė bus neigiama jį sapnuojančiam asmeniui. Kaip teigia Thonemann, tai yra vienas iš Artemidoro racionaliuųjų metodų, kuriuos jis naudoja sapnų interpretavime¹⁹. Elementai nustato rėmą, kuris turėtų padėti išvengti klaidų analogijose ir

¹⁸ *Oneirokritikos* konkrečių sapnų analizėse nedažnai pastebėsime konkrečiai minimus „prieš / pagal“ vertinimus; įprastai ši analizės dalis yra labiau numanoma.

¹⁹ Peter Thonemann, *An ancient dream manual : artemidorus' the interpretation of dreams*, Oxford: Oxford University Press, 2020, p. 40.

netinkamų pranašavimų. Būtent šie šeši elementai tampa kaip ramsčiai ar kolonos, padedantys organizuoti ir apriboti sapnų reikšmes²⁰.

Pagrindiniais elementais Artemidoras laiko prigimtį (φύσις) ir „susitarimą“. Tai, kas yra nustatyta prigimties, visada turi išlikti taip pat. Šis elementas nurodo išorinę aplinką ir jos funkcijas: dangaus kūnus, gamtą. Pavyzdžiui, pagal prigimtį saulė visada kyla iš rytų, todėl sapne pamačius saulę kylant ne pagal jos natūralią eigą sapnas turės neigiamą reikšmę²¹. Gali pasitaikyti atveju, kai dangaus kūnas neturi fiksuotos vietos danguje, tačiau remiantis nusistovėjusiu antikos suvokimu galima atsižvelgti į dešinės/kairės sampratą – kairė dažnai siejama su kažkuo žalingu, o dešinė simbolizuoja palankumą²². Būtent vaivorykštės pasirodymą sapnuose reikėtų aiškinti remianti šia taisykle – Iridė pasirodžiusi saulei iš kairės bus neigiamas ženklas²³. Svarbu atkreipti dėmesį, kad vaivorykštės vieta turi būti nustatoma ne iš sapnuotojo, o iš sapne matomos saulės perspektyvos.

Aiškindamas sapnus, kuriuose yra matomas visas kūnas, Artemidoras naudojami trimis žmogaus kūno dimensijomis: viršumi ir apačia, kaire ir dešine bei priekiu ir galu. Kiekviena iš šių trijų porų turi skirtingą asociaciją. Vertikalioji kūno dalis – viršus ir apačia – simbolizuoja socialinę hierarchiją: viršutinė kūno dalis visada reikš viršenybę ir valdymą, o apatinė dalis pavaldumą. Ryšys tarp priekinės ir galinės kūno dalies sapnų aiškinime paprastai atspindi amžių – priekis reiškia jauną, o galas seną žmogų. Kairės ir dešinės priešprieša simbolizuoja lytį – kairė reikš moterį, o dešinė vyrą. Čia svarbu pabrėžti, kad kairės ir dešinės bei moters ir vyro sąsaja galima tik tada, jei kūno dalys yra dvi, pavyzdžiui,

---

²⁰ Jean-Marie Flamand, „Onirotique et rationalité dans le monde grec antique...“, p. 144.

²¹ Artem. *Oneirocr.* 2.36.2. Šioje vietoje būtina paminėti, kad šiai taisyklei esama ir išimčių, kai sapno reikšmę nulemia kiti faktoriai (pavyzdžiui, socialinės aplinkybės, kurios bus aptartos kitame poskyryje). Pavyzdžiui, žr. 2.36.2: saulė, kylanti iš vakarų, gali pranašauti, kad bus išgydytas žmogus, kuriam jau nebebuvo vilties.

²² Trojėnams XII *Iliados* knygoje erelio skrydis iš dešinės į kairę simbolizavo blogą dievų ženklą, o XXIV knygoje, skrisdamas į dešinę – maloningą: τόσσ' ἄρα τοῦ ἐκάτερθεν ἔσαν πτερά: εἶσατο δὲ σφι / δεξιὸς ἄϊξας διὰ ἄστεος: οἱ δὲ ἰδόντες / γήθησαν, καὶ πᾶσιν ἐνὶ φρεσὶ θυμὸς ἰάνθη. (Hom. *Il.* 24. 319-321) Reikėtų pastebėti, kad ši priešybė siejasi ne tik su geru ar blogu ženklų pranašavimo srityje, o ir tam tikrose kultūrinėse situacijose, pavyzdžiui, geros manieros vyno pilstyme iš kairės į dešinę svečių kompanijoje: ὄρνυσθ' ἐξείης ἐπιδέξια πάντες ἑταῖροι, / ἀρξάμενοι τοῦ χώρου ὅθεν τέ περ οἰνοχοεῦει. (Hom. *Od.* 21.141-142). Dešinės rankos svarbą taip pat pažymi žodžių *δεξιά* ir *δεξιόμοι* etimologinė sąsaja, mat veiksmažodis *δεξιόμοι* gali reikšti sveikintis ar pagerbti dievus pakeliant dešinę ranką. Sveikinimosi dešine ranka gestas yra vienas dažniausių ikonografijos elementų graikų vazose, o vėliau ir klasikinio periodo laidotuvių monumentuose. Šeimos portretus vaizduojančioje ikonografijoje rankos paspaudimas simbolizavo šeimos bendrystę ir paryškino šeimos svarbą visuomenėje. Romėnų pasaulyje šis vaizdavimas buvo ypatingai dažnas monetose. Dešinė ranka buvo siejama su ištikimybės ir priesaikos deive Fide, o *dextrarum iunctio* simbolizavo tam tikrą susitarimą, kontraktą ar priesaiką. Kairė ranka visais laikais buvo laikoma blogumo ženklu, o tai parodo *kairę* žymintys graikiški žodžiai: eufemistiniai terminai ἀριστερός, εὐόνομος ir pejoratyvinis σκαίος. Remdamasis pitagorininkų mokymu, Aristotelis sugretina nelyginius skaičius, vieneta, dešinę, vyrišką lytį, šviesą ir gerumą su jiems atitinkamai priešingais nelyginiais skaičiais, daugybe, kaire, moteriška gimine, tamsa ir blogiu (Aristot. *Met.* 1.986a).

²³ Artem. *Oneirocr.* 2.36.14.

pečiai arba akys. Artemidoras pateikia du realius sapnus, viename moteris išvydo turinį akį ant savo dešinėsios krūtis, o kitame vyras išvydo akį ant savo dešiniojo peties – abu neteko savo vyriškosios giminės giminaičių, moteris neteko sūnaus, kurį simbolizavo jos krūtis, o vyras neteko brolio, mat pečiai simbolizuoja broliškus ryšius²⁴.

Prigimties elementas taip pat nusako žmogaus gyvenimo ciklą – gimimą, mirtį, ligas, kūno savybes. Nenatūralu yra neturėti kokios nors kūno dalies arba turėti didesnę kiekį nei įprasta: jei asmuo sapnuoja, kad neturi nosies, toks sapnas simbolizuos mirtį, nes mirusiųjų kaukolės jos neturi; dvi nosys indikuos, kad sapnuojantysis patirs nesutarimų su šeima²⁵.

Susitarimas gali būti dviejų tipų – užrašyti įstatymai (νόμος) ir nerašyti įstatymai, arba papročiai, (ἔθος). Rašytinių įstatymų (νόμος) elementui priklauso teisiškai visos tautos nustatytos taisyklės. Pavyzdžiui, jei vergas susapnuoja, kad jis tampa efebu²⁶, jis taps laisvuju, nes remiantis įstatymu tik laisvas žmogus gali priklausyti efebui²⁷. Įstatymui gali būti prilyginami ir matavimo vienetai²⁸. Užrašyti įstatymai skyla laiko požiūriu: tai, kas yra atlikta laiko prasme, vyksta, įvyko ar įvyks tam tikru laiku, pavyzdžiui tam tikru metų laiku arba konkrečią valandą.

Papročiai (ἔθος) susideda iš universalių ir individualių papročių. Universaliu papročiu yra laikoma tai, kas priimtina visiems, neatsižvelgiant į jų gyvenamąją vietą: garbinti dievus, auginti vaikus, gyventi viduje. Individualiais papročiais dažniausiai laikoma tai, kas yra nuspręsta ir priimta paties asmens – darbas, drabužiai, taip pat tai gali būti ir papročiai, kurie remiasi tam tikromis etninėmis ribomis, pavyzdžiui, Trakijoje priimtina tatuiruoti kilmingus vaikus, o getai tatuiruoja tik vergus²⁹. Taigi, papročiai susideda iš laiko (χρόνος), amato (τέχνη) ir vardo (ὄνομα) elementų.

---

²⁴ Artem. *Oneirocr.*, 5.37.

²⁵ *Ibid.*, 1.27.

²⁶ Svarbu pažymėti, kad Artemidoras turi omenyje privalomą karinę prievolę jaunimui. Klasikinių Atėnų laikotarpiu efebeis buvo renkami visi aštuoniolikos metų piliečiai, kurie buvo mokomi karinio parengimo. Priesaika būdavo priimama Aglauros šventykloje, kurios metu efebai prisiekdavo ginti savo šalį ir niekada nepalikti sargybos posto. Pirmaisiais efebato metais jie treniruojami, o antraisiais apgyvendinami sargybos postuose ir pradeda patruliuoti. Ši prievolė trukdavo dvejus metus. (Lycurg. *Leoc.* 76; Arist. *Ath. Pol.* 42). Romos imperijos laikotarpiu karinis elementas sumažėja, o filosofijos, retorikos ir atletikos mokymas tampa svarbesnis – tai tampa švietimo institucija. Šiuo laikotarpiu efebato trukmė skyrėsi priklausomai nuo regiono, ji galėjo trukti nuo vienerių iki trijų metų. Artemidoro laikais šias pareigas galėjo eiti tik piliečių elitui priklausantys jaunuoliai.

²⁷ Artem. *Oneirocr.* 1.54.

²⁸ *Ibid.*, 5.24.

²⁹ Artem. *Oneirocr.* 1.8.2.

Laikas (χρόνος) žymi, ar sapno turinys vyksta tinkamu laiku, pavyzdžiui, ar drabužiai dėvimi jiems skirtą sezoną³⁰, taip pat gali būti siejamas su derliaus auginimu ar jo nuėmimu³¹ arba žmogaus amžiumi³². Artemidoras to nepamini, tačiau galima pastebėti, kad ne tik įstatymų, bet prigimties elementas dažnai turi sąsajos su laiku – jei asmuo sapnuoja figas joms tinkamu sezonu, sapnas bus teigiamas³³.

Amato (τέχνη) elementas susijęs su žmogaus pasirinkta profesija. Šis elementas gana platus, nes kiekvienas įrankis, mechanizmas ar žaliava, kurie reikalingi įvykdyti praktikuojamą amatą, bus priskiriami prie šio elemento, pavyzdžiui, sapnuoti, kad esi sukurtas iš molio bus gerai visiems, kurie dirba su šia medžiaga³⁴.

Vardo (ὄνομα) elementas dažniausiai susiejamas su Artemidoro pateikiamu etimologiniu paaiškinimu. Remiantis penktuoju elementu – amatu, Artemidę sapnuoti bus blogai viešnamio savininkui, nes Artemidė yra mergelių globėja³⁵, tačiau bijančiam žmogui šis sapnas bus palankus: „Ἄρτεμις τοῖς φοβουμένοις ἀγαθή· διὰ γὰρ τὸ ἀρτεμέες, ὅπερ ἐστὶν ὑγιές, ἀφόβους αὐτοὺς διαφυλάττει“³⁶.“ (Artem. *Oneirocr.* 2.35)

Artemidoras pabrėžia, kad remiantis analize pagal elementus, svarbiausia yra įsitikinti, kuris elementas asmeniui yra dominuojantis, mat pasitaiko atvejų, kai prigimtinių veiksmų gali persverti kitas elementas, pavyzdžiui, prigimtį nugalai praktikuojami papročiai: „Πίνειν ὕδωρ ψυχρὸν ἀγαθὸν πᾶσι· θερμὸν δὲ ὕδωρ νόσους ἢ ἀπραξίας σημαίνει πᾶσι χωρὶς τῶν ἔθος ἐχόντων [ὑδροποτεῖν]· οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἔχει τὸ θερμὸν ὕδωρ“³⁷.“ (Artem. *Oneirocr.* 1.66.1). Jei sapnuojantis žmogus nepraktikuotų šio veiksmo, sapną reikėtų traktuoti kaip blogą lemiantį.

1.3. Socialinis sapnuojančiojo identitetas

Artemidoro darbas yra simbolių lobynas – kiekvienas vaizdinys priklauso nuo jame esančių vaizdų simbolinės vertės, kurie yra nustatomi pagal socialinį statusą. Jie niekada nėra statiški, fiksuoti,

---

³⁰ *Ibid.*, 2.3.

³¹ *Ibid.*, 1.51.2.

³² *Ibid.*, 1.75.8.

³³ Artem. *Oneirocr.*, 1.73.3.

³⁴ *Ibid.*, 1.50.6.

³⁵ *Ibid.*, 4.74.

³⁶ „Artemidė gerai bijantiems. Dėl žodžio *ἀρτεμέες*, kuris būtent reiškia saugus, apsaugo [sapnuojančius], kad nebijotų.“

³⁷ „Gerti šaltą vandenį yra gerai visiems. Karštas vanduo visiems reiškia ligas arba neveiknumą, išskyrus turinčius įprotį gerti tokį vandenį. Mat karštas vanduo yra ne pagal prigimtį.“

savavališki atitikmenys, jie visada pagrįsti racionalumu³⁸. Artemidorui svarbu yra ἀπόβασις – sapno baigtis, kuriai nustatyti svarbūs yra jo naudojami interpretaciniai metodai. Norėdamas apibrėžti sapno rezultatą, interpretuotojas privalo nusistatyti kintamuosius rodiklius – jungiklius, – kurie padės sujungti sapno vaizdinį ir numanomą ateitį. Galutinis sapno rezultatas labiausiai remiasi į sapnuotojo socialinį ir psichologinį pasaulį – tai tampa tuo kintamuoju jungikliu, kuris priartina sapną analizuojantį profesionalą prie ieškomo ἀπόβασις. Kaip teigia Thonemann, sapnas nėra apibrėžiamas sapnuotojo individualia gyvenimo istorija, o jų vieta socialinėje hierarchijoje ir žmogaus gyvenimo cikle³⁹. Tai būtent ir yra apibūdinama remiantis turto, teisinio statuso, lyties, profesijos, amžiaus, šeimyninės padėties ir sveikatos rodikliais.

Pirmiausia yra svarbu nustatyti prigimtines žmogaus savybes – lyti: „Μυρίζεσθαι γυναίξιν πάσαις ἀγαθὸν πλὴν <τῶν> μοιχευομένων, ἀνδράσι δὲ πρὸς αἰσχύνῃς ἔσται πλὴν τῶν ἔθους ἐχόντων μυρίζεσθ⁴⁰.“ (Artem. *Oneirocr.* 1.75); ir amžių: „κατὰ δὲ τοῦ στήθους γενόμενον ἢ τῆς καρδίας νέοις μὲν καὶ ἀνδράσι καὶ γυναίξιν ἔρωτα σημαίνει, πρεσβυτέροις δὲ λύπην.“⁴¹ (Artem. *Oneirocr.* 3.40).

Socialinis statusas Artemidoro skirstomas į tokias kategorijas: laisvasis ar vergas, turtingas ar neturtingas, vedęs, nevedęs ar našlys, turi vaikų ar ne⁴². Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tam tikras kertines profesijas: agonistinės veiklos (aktorius, atletas), politinės (oratorius, demagogas, kandidatas į tam tikras politines pareigas), ekonominės (kreditorius, skolininkas, prekybininkas, laivo savininkas). Socialinis statusas iš esmės tampa svarbiausiu sapno rezultatą nulemiančiu veiksniumi. Geriausiai tai apibūdinantys pavyzdžiai yra purpurinių drabužių dėvėjimas: sergančiam žmogui sapnuoti, kad jis dėvi purpurinius drabužius, bus blogai pagal prigimtį, nes purpurinė spalva simbolizuoja tulžį; turtingiems žmonėms dėvėti tokius drabužius bus gerai remiantis papročių elementu, nes purpurinė spalva asocijuojama su prabanga; vergams ši spalva reikš laisvę, mat tik laisvi žmonės gali vilkėti purpuro spalvos apdarus; remiantis amato elementu, šventikams, mimams bei aktoriams toks sapnas bus teigiamas; neturtingiesiems šis sapnas reikš įkalinimą, nes tik turtingieji gali dėvėti purpurą, o jie visada yra apsupti didelio kiekio sargų⁴³.

³⁸ Jean-Marie Flamand, „Onirocritique et rationalité dans le monde grec antique...“, p. 137–138

³⁹ Peter Thonemann, *An ancient dream manual...*, p. 177.

⁴⁰ „Būti išsikvėpinus yra gerai visoms moterims, išskyrus svetimaujančias, vyrams atneš gėdą, išskyrus tuos, kurie turi įprotį kvėpintis.“

⁴¹ Jaunam būti sužeistam į krūtinę reiškia meilę tiek vyrams, tiek moterims, seniems sielvartą.

⁴² Laisvieji žmonės skirstomi į dvi kategorijas: skurdžiuosius ir turtinguosius. Turtingieji asocijuojami su galia, ypač politine, o neturtingaisiais Artemidoras laiko visus, kurie neturi jokios politinės galios.

⁴³ Artem. *Oneirocr.* 2.3.

Individualusis kintamasis labiausiai remiasi į žmogaus fizinę būklę – svarbu yra žinoti, ar sapnavęs asmuo serga, jei taip – kuo. Psichologinė būklė miego metu taip pat koreguoja sapno ἀπόβασις. Svarbu nustatyti, kaip žmogus jautėsi prieš sapną, jo metu ar po paties sapno, galbūt nubudęs jautėsi laimingas. Psichologinė būseną gali sušvelninti arba visai atšaukti visą sapno reikšmę: jei sapnuojantysis yra nelaimingas, sapne nutikę geri dalykai yra anuliuojami ir *vice versa*⁴⁴. Taip pat svarbu nustatyti ar sapno metu asmuo džiaugėsi išvystais sapno vaizdiniais, galbūt jautė kokią nors baimę:

„οἷον δ' ἂν θηρίον ἐρπετὸν γυνὴ ἐν τῷ κόλπῳ ἔχουσα κρύπτη καὶ ἐπ' αὐτῷ τέρπηται, μοιχεύεται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὑπὸ <τοῦ> ἐχθροῦ τοῦ ἰδόντος· ἐὰν δὲ φοβῆται ἢ ἀνιᾶται νοσήσει· καὶ ἐὰν ἐν γαστρὶ ἔχη, φθερεῖ καὶ οὐ διασώσει τὸ ἔμβρυον“⁴⁵ (Artem. *Oneirocr.* 2.13.3).

Šie įvardinti kintamieji yra laikomi pagrindiniais ir svarbiausiais socialinio identiteto rodikliais, kurie padeda nustatyti sapno reikšmę. Tačiau yra keletas ir kitų, kurie gana stipriai siejasi su anksčiau minėtais elementais, ypač nerašytine teise. Pavyzdžiui, rezultatą keičia tai, kur buvo įvykdyti sapne matomi veiksmai – privačiuose namuose ar viešai. Tačiau, privačiai vykdomi veiksmai nebūtinai reiškia, kad sapne atliekamas veiksmas turi vykti namuose, jis gali suvokiamas kaip veikla, kurios nemato pašalinės akys. Šiuo atveju labai svarbu suvokti, ar atliekamas veiksmas, pasak kultūrinio vertinimo, yra gėdingas ir skandalingas. Pavyzdžiui, remiantis prigimtimi, tuštinimasis yra gerai ir reiškia, kad žmogų apleis jį kankinantis nerimas, tačiau, jei šis veiksmas yra įvykdomas kitų žmonių akivaizdoje, ar tam tikrose kertinėse vietose, pavyzdžiui, šventykloje, turguje, gatvėje ar pirtyje, sapnuojantįjį ištiks dideli finansiniai nuostoliai arba jis užsitrauks dievų nemalonę⁴⁶.

1.4. Sapno *apobasis*

Išanalizavus sapno pobūdį, žmogaus įpročius ir jo socialinį identitetą, sapnų interpretuotojui lieka sunkiausia sapnų nagrinėjimo dalis – pamatytų simbolių išaiškinimas ir sapno baigties pateikimas. Nėra vieno būdo, kuris būtų universaliai pritaikomas visiems sapno atvejams – Artemidoras naudoja visus įmanomus metodus, kurie dažnai veikia kartu: (1) analogija, (2) etimologijos (remiantis medžių

---

⁴⁴ Artem. *Oneirocr.*, 1.12.3.

⁴⁵ „Jei kieno nors žmona laiko paslėpusi glėbyje laukinę gyvatę ir jai yra malonu, ji bus neištikima, dažniausiai su mačiusiojo priešū; jei ji bijo ar sielvartauja – susirgs; jei ji yra nėščia, nutrauks nėštumą ir kūdikio neišsaugos.“

⁴⁶ Artem. *Oneirocr.* 2.36.

gramatine gimine, Artem. *Oneirocr.* 2.10.13), (3) žodžių žaismas (paronomazija – Artem. *Oneirocr.* 2.10), (4) homonimai (izofemizmai Artem. *Oneirocr.* 4.24).

Analogijos pritaikymas sapnų interpretavime yra gana sudėtinga tema. Iš pradžių atrodantis kaip vienas iš paprasčiausių metodų, kuriuos galima pritaikyti praktikoje, jis gali tapti labai sudėtingu ir suteikiančiu netinkamas prasmes išvystam sapnui. Artemidoro teigimu, sapnų interpretavimas, ypač tas, kuris remiasi analogija, yra panašumų palyginimas⁴⁷. Kaip ir buvo minėta aukščiau, vienintelis būdas užtikrinti teisingą sapno interpretaciją yra patirtis. Bet kuris interpretuotojas gali pateikti numanomą analizę remiantis tik analogijomis, tačiau užtikrintai jis žino tik tai, kad tarp sapno simbolio ir rezultato yra ryšys, bet negali to ryšio paaiškinti remdamasis konkrečiomis priežastimis⁴⁸. Tuomet jo pareiga, remiantis sukaupta empirine patirtimi, atrasti racionalią ir labiausiai tikėtiną sąsają tarp sapno simbolio ir objekto, pranašaujamos ateities, tarp kurių vedama numanoma analogija. Ankstesni pasitvirtinę sapnų aiškinimo rezultatai yra puikus būdas numanyti sapno baigtį, tačiau jie niekada nebus iki galo patikimi. Artemidoras visgi labai plačiai naudoja analogijas bandydamas išsiaiškinti sapno rezultatą. Norėdamas išmokyti sūnų tinkamai pritaikyti panašumus, Artemidoras pateikia sapnų pavyzdžius, kuriose moteris mato pagimdžiusi gyvatę. Vienu atveju matome, jog:

γυνή ἔδοξεν ἐν γαστρὶ ἔχουσα δράκοντα γεγεννηκένοι. ὁ ἐξ αὐτῆς γεννώμενος ῥήτωρ ἄριστος καὶ διώνυμος ἐγένετο· διπλῆν γὰρ ἔχει τὴν γλῶσσαν ὁ δράκων, ὥσπερ καὶ ὁ ῥήτωρ. ἦν δὲ καὶ ἡ γυνὴ πλουσία, ἐφόδιον δὲ παιδείας ὁ πλοῦτος⁴⁹;

antruoju atveju:

καὶ ἄλλη τὸν αὐτὸν εἶδεν ὄνειρον, καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς γεννώμενος ἀκόλαστος καὶ ὑβριστῆς ἀπέβη καὶ πολλὰς τῶν ἐν τῇ πόλει γυναικῶν ἐμοίχευσε· διὰ γὰρ τῶν στενωπῶν χηραμῶν διαδύομενος ὁ δράκων τοὺς ἐπιτηροῦντας πειρᾶται λανθάνειν. ἦν δὲ καὶ ἡ γυνὴ μαχλοτέρα καὶ ἐταιρική⁵⁰;

trečiuoju:

---

⁴⁷ Artem. *Oneirocr.* 1.25.5

⁴⁸ Claire Hall, „Artemidorus, Dream Exegesis, and the Case of the Interpolating Expert Dreamer“, in: *Mnemosyne*, 2022, p. 22.

⁴⁹ „Moteris būdama nėščia susapnavo, kad pagimdė gyvatę. Jai gimęs sūnus tapo geriausiu ir plačiai žinomu oratoriumi; mat gyvatė turi dvišakį liežuvį, kaip ir oratorius. Moteris buvo turtinga, o turtas yra išsilavinimo kelias.“

⁵⁰ „Ir kita išvydo tokį sapną, ir jai gimęs vaikas tapo įžūliu pasileidėliu ir svetimavo su daugeliu moterų mieste; mat gyvatė pro siauriausias skylės prašliaužia, kai bando pasislėpti nuo jos ieškančių. O ir moteris buvo labai gašli ir kurtizaniška.“

καὶ ἄλλη τὸν αὐτὸν εἶδεν ὄνειρον, καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς γεννώμενος δραπετικὸς ἐγένετο· οὐ γὰρ ὀρθῇ τῇ πορείᾳ χρῆται ὁ δράκων. ἦν δὲ καὶ ἡ γυνὴ δούλη⁵¹ (Artem. *Oneirocr.* 4.67).

Artemidoras pateikia iš viso septynis šio sapno pavyzdžius, kurie parodo, kaip tas pats matomas simbolis gali prognozuoti skirtingą rezultatą ir suvokti, kaip socialiniai „jungikliai“ keičia sapno rezultatą (ἀπόβασις). Šiuo atveju jungikliu tampa gimdančios ir sapną reginčios moters socialinis profilis. Artemidoro pateikti pavyzdžiai rodo, koks lankstus įrankis sapnų aiškinime yra analogija ir kaip ji gali būti pakreipta skirtingų prasmių ir *apobasis* linkme, pasitelkus socialinės tapatybės kintamuosius⁵².

Labiau apibrėžtas būdas, kuris padeda nutiesti analogiją tarp simbolio ir sapno rezultato, yra homonimai. Interpretuodamas sapnus, kurie yra susiję su mirtimi, Artemidoras veda analogiją remdamasis žodžio τέλος polisemiškumu, nes jis gali reikšti ir mirtį, ir santuoką, ir pergalę. Taigi, jei viengungis sapne mato, kad miršta, tai jam pranašauja santuoką (nes mirtis simbolizuoja pokyčius arba išsilaisvinimą)⁵³; atletui mirties sapnas prognozuoja pergalę⁵⁴. Tuo pačiu metodu vedama ir analogija tarp žodžių junginio θηλυκὰ βρέφη, reiškiančio „moteriškos lyties kūdikius“ ir žodžio „κόρη“, kurio viena iš reikšmių yra „akies vyzdys“, o kita – „mergaitė“: „Ἐδοξέ τις ἀθλητῆς ἐν γαστρὶ ἔχειν καὶ δύο μέλαινα θηλυκὰ βρέφη τεκεῖν. τυφλὸς ἐγένετο, καὶ αἱ κόραι αὐτοῦ προέπεσον καὶ ἐγένοντο μέλαινα.⁵⁵“ (Artem. *Oneirocr.* 5.44)

Kalbėdamas apie mitologijos reikšmę sapnų interpretavime, Artemidoras teigia, kad visiems plačiai žinomi mitai gali padėti aiškinant sapno reikšmę⁵⁶. Šis pavyzdys parodo, kaip tarpusavyje siejasi analogija, homonimai ir mitologija:

„ἀγαθὴ δ' ἂν εἴη καὶ πρὸς γάμον καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ἐγχειρήσεις πάσας κατ' ἰδίαν ὀρωμένη ἡ Δημήτηρ, οὐκέτι δὲ ἡ Κόρη διὰ τὴν περὶ αὐτὴν ἱστορίαν. αὕτη δὲ πολλάκις καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ ἰδόντος κίνδυνον ἐπήνεγκε διὰ τὸ ὄνομα· κόρη γὰρ καλεῖται καὶ ἡ γλήνη ἢ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ.⁵⁷“ (Artem. *Oneirocr.* 2.39.2)

⁵¹ „Ir kita išvydo tokį sapną, ir jai gimęs vaikas tapo pabėgusiu vergu. Mat gyvatė nejudą tiesiai. O ir moteris buvo vergė.“

⁵² Panašaus tipo analogijos vedamos ir kituose su gyvūnų gimdymu susijusiuose sapnuose, žr.: ereliai (2.20.3), žuvis (2.18.2), žąsys (4.83.3).

⁵³ Artem. *Oneirocr.* 2.49.2.

⁵⁴ *Ibid.*, 2.49.3.

⁵⁵ „Atletas susapnavo, kad laukiasi ir pagimdė dvi juodas mergaites. Jis apako, o jo vyzdžiai ne tik išvirto, bet ir tapo juodi.“

⁵⁶ Artem. *Oneirocr.* 4.47.4.

⁵⁷ „Demetra, jei matoma viena, yra gerai santuokos ir kitų įsipareigojimų atžvilgiu, tik jeigu Persefonės nėra kartu, dėl apie ją pasakojamos istorijos. [Demetra] dažniausiai stebinčiojo akims pavojų sukelia dėl [Persefonės] vardo; mat κόρη yra vadinamas ir akies vyzdis.“

Ἰζδὸς κόρη, be prieš tai minėtų reikšmių, žymi ir Persefonės epiteta, todėl matyti sapne Persefonę reikš, kad sapnuojančiojo akys yra pavojuje. Šie du pavyzdžiai taip pat parodo, kad tokį patį sapno rezultatą gali nurodyti ir du skirtingi sapno vaizdiniai.

Aiškindamas sapną, kuriame figūruoja tam tikri vardai, Artemidoras remiasi vien tik etimologija:

Τὰ δὲ ἐτυμολογούμενα τῶν ὀνομάτων οὐκ ἄχρηστα νομίζειν χρῆναι πρὸς τὰς κρίσεις. ἐάν τε γὰρ ἐπ' ἀγαθοῖς τοῖς ὑπὸ τῶν ἄλλων σημαυόμενοις τὰ ὀνόματα ἢ εὖφημα, τελειότερα τὰ ἀγαθὰ ποιεῖ· ἐάν τ' ἐπὶ κακοῖς, ἐλάττονα καὶ ἀμβλύτερα τὰ κακὰ ποιεῖ. τὰ δὲ δύσφημα ἐναντία ταῖς προαιρέσεσι τὰ μὲν κακὰ ἐπιτείνει, τὰ δὲ ἀγαθὰ ἀμβλύνει. πολλάκις δὲ καὶ ἀπὸ μόνων αὐτῶν ἔστι τι προαγορευῆσαι. οἷον Μένων μὲν καὶ Μενεκράτης καὶ Κρατῖνος ἀποδημεῖν κωλύουσι, Ζήνων δὲ καὶ Ζηνόφιλος καὶ Θεόδωρος τοὺς νοσοῦντας ἀνιστάσι, Κάρπος δὲ καὶ Ἐλπιδιφόρος καὶ Εὐτυχὸς πορισμὸν ὑποδεικνύουσι, Θράσων δὲ καὶ Θρασύλος καὶ Θρασύμαχος παρορμῶσι πράττειν καὶ μὴ ἀποκνεῖν κελεύουσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν θηλυκῶν ὀνομάτων τὰς κρίσεις χρῆναι ποιεῖσθαι.⁵⁸ (Artem. *Oneirocr.* 3.38)

Taigi, visi vardai yra pranašingi. Vardai turintys pirmąją šaknį Μεν- kyla iš veiksmazodžio μένειν, reiškiančio „stovėti vietoje“, todėl sapnuose jie reiškia negalėjamą keliauti⁵⁹. Kratinas taip pat trukdo kelionę, dėl reikšmės „laikyti“, kylančios iš veiksmazodžio κρατεῖν. Zenonas ir Zenofilas kildinami iš dievo Dzeuso, todėl reiškia gerus santykius su juo, Teodoras – „dievo dovana“, taigi visi trys vardai lemia tai, kas gera, sveikatos atžvilgiu. Karpas simbolizuoja vaisius arba rezultatą, Elpidiforas „neša viltį“, o Eutichas – „puikią sėkmę“. Vardai, prasidedantys šaknimi Θρασ-, simbolizuoja drąsą ir narsumą, nuo būdvardžio θρᾶσός.

Analogija taip pat gali būti vedama per žodžių žaismą: „Ἐτι δὲ καὶ κριὸς πρὸς δεσπότην ἐστὶ ληπτέος καὶ πρὸς ἄρχοντα καὶ βασιλέα· κρείειν γὰρ τὸ ἄρχειν ἔλεγον οἱ παλαιοί, καὶ τῆς ἀγέλης [δὲ] ἠγεῖται ὁ κριός.“⁶⁰ (Artem. *Oneirocr.* 2.12) Kadangi dėl žodžio κριός „avinai“ etimologijos iki šiol abejojama, Artemidoro bandymą susieti κριός ir κρείειν galima laikyti žodžių žaismu arba pseudo-etimologija, kuri yra paremta ankstyvųjų autorių, pavyzdžiui, Homero, naudojamu žodžiu valdovui

⁵⁸ „Reikia suprasti, kad vardų etimologijos nėra nenaudingos interpretuojant. Mat tiek jei tiems, kurie iš visų yra pažymėti kaip gerieji, vardai yra gerą lemiantys, tai padaro didesnę gerį, tiek jei blogiesiems, tai lemia mažesnę ir menkesnę blogį. Blogą lemiantys [vardai], priešingi kieno nors planams, padidina blogas [baigtis], geras susilpnina. Dažnai ir iš vieno paties [vardo] galima ką nors išpranašauti. Pavyzdžiui, Menonas, Menekratas ir Kratinas trukdo keliauti, Zenonas, Zenofilas ir Teodoras sergančius išgydo, Karpas, Elpidiforas ir Eutichas parodo pelną, Trasonas, Trasilas ir Trasimachas ragina daryti ir skatina nedvejoti. Taip pat reikia elgtis ir su moteriškų vardų aiškinimu.“

⁵⁹ Aristidas taip pat pasakoja, kad susapnavęs, jog jam kažkoks vyras įteikė Menandro darbus, šis iš karto atšaukė savo kelionę. (*Sacr. Disc.* 1.51)

⁶⁰ „Avinas yra suvokiamas kaip šeimininkas, valdovas ar karalius. Mat senieji sakė κρείειν [vietoje] valdyti, o ir avinas bandą veda.“

κρείων. Kaip teigiama Chantraine'o etimologijos žodyne, patys senovės graikai žodį κρείων suvokdavo kaip dalyvį nuo nepaliudyto veiksmožodžio *κρείω „valdyti“, bet ar tai iš tiesų yra dalyvis ir ar toks veiksmožodis tikrai egzistavo, labai abejotina. Taip pat matome, kad ir čia Artemidoras remiasi savo meto graikišku tarimu, kur ι ir ει (taigi ir κρι- bei κρει-) tariama vienodai.

1.5. Teorija *versus* realybė

Nustačius numanomą sapnų interpretavimo seką kyla klausimas, ar šie metodai yra visada vykdomi nuosekliai ir išpildomi pagal numatytą tvarką. Svarbu paminėti, kad pats autorius šios veiksmų sekos nėra užrašęs eilės tvarka – interpretacijos nuoseklumas yra nustatomas remiantis surinkta medžiaga, kuri yra paskirstyta per visą veikalą. Kadangi Artemidoras savo darbe remiasi beveik vien pranašingais alegoriniais sapnais, ši, pirmoji, sekos dalis yra neginčytina. Jei jo minimas sapnas priklauso kažkuriam kitam tipui, Artemidoras paaiškina kodėl ir kaip.

Didžioji problema kyla su antrąja sekos dalimi – šešiais elementais. Nenuoseklumas šioje teorijoje atsiranda dėl Artemidoro kintančio požiūrio į jų pritaikymą⁶¹. Pirmojoje knygoje Artemidoras teigia, kad, pasak ekspertų, sapnų palankumas nustatomas remiantis pritarimu šiems įvardintiems elementams, ir iš karto paneigia tai sakydamas, kad dalykai kurie seka pagal prigimtį gali simbolizuoti žymiai blogesnę rezultatą nei sapnai, kurie yra prieš prigimtinius ryšius, iš karto įvesdamas socialinio identiteto sluoksnius⁶². Ir išties, dažniausiai paneigiamas yra prigimties elementas. Aukščiau pateikti pavyzdžiai teigė, kad turėti daugiau kūno dalių nei yra normalu remiantis prigimtimi, turėtų suteikti neigiamą reikšmę sapnui, tačiau sapnuoti, kad turi tris varpas bus gerai vergui, nes jis bus išlaisvintas ir turės nebe vieną vardą, o tris, kuriuos perims iš savo šeimininko⁶³. Turėti papildomą pėdą bus gerai prekybininkui, laivo savininkui arba bet kuriam asmeniui, kuris samdo darbuotojus – tai reikš, kad atsiras papildomos darbo jėgos⁶⁴. Matyti, kad iš kurios nors kūno dalies auga augalai simbolizuoja neigiamą

---

⁶¹ Pirmosios dvi knygos yra skirtos aptarti sapnų interpretavimo teorijoms, pateikiant kartu ir sapnų katalogą, kurį Artemidoras išvardija atitinkama tvarka, nuo žmogaus gimimo iki pat jo mirties. Trečioji knyga susideda iš sapnų interpretacijų, kurių trūko pirmose knygoose. Ketvirtoji knyga buvo skirta Artemidoro sūnui - tai buvo didaktinis vadovas, kuris papildė prieš tai buvusių knygų turinį naujomis įžvalgomis ir pavyzdžiais. Ketvirtoje knygoje skyrius apie šešis elementus yra dar labiau išplečiamas: Artemidoro sūnui yra pateikiama daugiau pavyzdžių, kaip veikia elementai, kas gali juos paneigti ar persverti, kokios yra paralelės tarp kiekvieno elemento.

⁶² Artem. *Oneirocr.* 1.3.

⁶³ *Ibid.*, 1.45.4; 5.89.

⁶⁴ *Ibid.*, 1.48.2.

rezultata, dažnu atveju mirtį sapnuojančiajam arba jo giminaičiui, arba, pavyzdžiui, sapnuoti iš kelių augančius augalus reikš, kad žmogus negalės naudotis savo keliais, nes augalai auga iš žemės, o kūnas suyra į žemę⁶⁵. Tačiau kelis skyrius anksčiau, jis teigia, kad iš ausų augantys javai reikš paveldimą turta⁶⁶. Taigi, šešių elementų teorija pradeda prieštarauti pati sau, o prigimties elementą dažnai keičia nebe kitas persveriantis elementas, o socialinis statusas. Retkarčiais prigimties elementas susilieja su socialiniais veiksniais, pavyzdžiui, ligos, ir visas teorijos nuoseklumas pradingsta.

Sapnuojančiojo žmogaus socialinio konteksto nustatymas ir jo susiejimas su sapno *apobasis* yra du nuosekliausi ir labiausiai patikimi interpretaciniais veiksmiais numatyti sapno analizės elementai. Kiekvienas socialinis veiksnys yra pagrįstas to meto kultūrinėmis realijomis, įstatymais, tikėjimu. Žinoma, yra atvejų, kai ši sekos dalis šiek tiek kinta. Kiekvienas Artemidoro pateikiamas sapnas yra formuojamas šia struktūra:

- (1) Sapno vaizdinys;
- (2) teigiamumas/neigiamumas,
- (3) jungiklis;
- (4) rezultatas (*apobasis*);
- (5) aitiologinis pagrindas.

Bet būna sapno analizių, kai sistemą Artemidoras šiek tiek supaprastina: *apobasis* (3) dažnai yra supaprastinamas žodžiais „geras“ / „blogas“; jungiklis (2) neutralizuojamas žodžiu „visiems“. Galima ir dviguba neutralizacija kai Artemidoras pateikia, kad tam tikras sapnas „gerai visiems“.

Kalbėdamas apie praktikos naudą, Artemidoras teigė, kad tobulas sapnų interpretuotojas bus tas, kuris sugebės analizėje sujungti turimas teorines ir praktines žinias. Išanalizavus skyriaus pradžioje numatytą sapno analizei reikalingą veiksmų planą, galima teigti, kad Artemidoro kuriamas interpretavimo metodas turi racionalumo ir yra dažnai išpildomas. Tai, kad sapno interpretaciniai metodai ne visada seka ta pačia eilės tvarka, neturi nuteikti skaitytojo, kad sistema neegzistuoja. Net ir praleidus ar paneigus elementų teoriją, sapno analizėje vis tiek išlieka tas reikiamas teigiamumo / neigiamumo aspektas, o svarbiausia analizės dalimi tampa socialinio identiteto nustatymas ir jo susiejimas su matomu simboliu, kurių ryšiui nustatyti suteikiama priežastis – aitiologinis pagrindas.

---

⁶⁵ *Ibid.*, 1.47.2.

⁶⁶ *Ibid.*, 1.24.2.

2. Galimos įtakos paralelės

2.1. Egiptas

Egiptiečiams sapnas buvo kažkas objektyvaus ir išorinio individui, pasirodantis tarsi autonominė jėga, kuri laikinai sustabdo įprastas nubudusio žmogaus ribas⁶⁷. Tai, kad saulė kyla, leidžiasi, o ryte vėl pakyla, simbolizavo egiptiečiams amžiną ciklą, kuris skatino tikėti mirusiųjų pasauliu. Visi įvykiai, kurie vykdavo dievų karalystėje naktį, ypač sapnai, buvo laikomi reikšmingais, mat naktis buvo ir mirusiųjų ir dievų laikas.

Pirmieji įrašai apie sapnus pasirodo Pirmojo Egipto tarpuvaldžio (2150–2055 m. pr. Kr.) tekstuose, kurie žinomi kaip „Laiškai mirusiesiems“. Šie laiškai yra ritualo, kurio metu bandydavo susisiekti su mirusiais giminaičiais, liudijimas. „Laiškai mirusiesiems“ dažnai buvo užrašomi ant molinių indų ir paliekami kapuose – tai yra savotiškas įrodymas apie jų tikėjimą besitęsiančiu pomirtiniu gyvenimu. Tai taip pat yra ir pirmasis konkretus liudijimas apie inkubacijos praktiką Senovės Egipto civilizacijoje. Nors Egipte sapnai ir buvo slenkstis tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio, jie taip pat retkarčiais buvo naudojami kaip literatūrinė priemonė – būtent Naujosios karalystės periodo metu (1549–1069 m. pr. Kr.) sapnai pradeda plisti ne tik kilmingųjų raštuose, bet ir himnuose, eilėraščiuose, medicinos vadovuose. Medicininiai tekstai telkėsi į vaistus nuo blogų sapnų. Sapnų turinys ar jų prasmingumas niekam nerūpėjo – tokie sapnai buvo traktuojami kaip negalavimai, kuriuos reikėjo gydyti. Naujosios karalystės laikais tikėtina, kad sapnus interpretuodavo dieviškasis orakulas, o ne profesionalus interpretuotojas. Terminas, kurį egiptiečiai naudoja sapnui įvardinti yra savarankiškas, jis neturi jokios veiksmazodinės formos, kitaip tariant, egiptiečiai „mato“ sapną, o ne sapnuoja⁶⁸. Sapnuotojas yra pasyvus stebėtojas – sapnas turėtų būti suvokiamas ne kaip aktyvus sapnuotojo veiksmas, o savarankiškai egzistuojantis esinys nepriklausantis nuo sapnuotojo valios⁶⁹. Žodis miegui ir mirčiai egiptiečių literatūroje taip pat dažnai veikia analogiškai.

Šiuolaikinius laikus pasiekė keli svarbūs kūriniai, kuriuos galima laikyti sapnų aiškinimo vadovėliai. Pirmasis jų – „Ramzidų sapnų knyga“. Šis rankraštis parašytas hieratine kalba, datuojamas maždaug

---

⁶⁷ Kelly Bulkeley, *Dreaming in the World's Religions: A Comparative History*, New York: NYU Press, 2008., p. 125.

⁶⁸ Kasia Maria Szpakowska, „Dream Interpretation in the Ramesside Age“, in: *Ramesside Studies in Honour of K. A. Kitchen*, 2011, p. 24-25.

⁶⁹ *Ibid.*, p. 30.

XIII–ame amžiuje pr. Kr.⁷⁰. Šis veikalas yra pirmasis, kuris sapnus pateikia kaip ateities pranašavimo įrankį. Išlikęs rankraštis yra suskirstytas į tris dalis:

- (1) sapnų ir jų interpretacijų sąrašas;
- (2) burtažodžiai, kurie padėtų panaikinti košmarų poveikį;
- (3) vieno individo sapnų rinkinys.

Daugiausiai dėmesio bus skiriama pirmai rankraščio daliai, nes ji aptarinėja sapnų interpretavimą. Šioje sapnų knygoje atrastos 227 sapnų interpretacijos, kurios nustato ateitį po išvysto sapno. Bandydama nuspręsti, kokio socialinio rato grupei priklauso šie sapnai, Szpakowska teigia, kad tai galėjo būti žemdirbių sluoksnio žmonėms skirtas vadovas, remiantis sapnuose minimais vaizdiniais: namų statymas, alaus virimas, patyčios iš valdininkų, paskyrimas į tam tikrą valdžios poziciją⁷¹. Žinoma, nėra tiksliai aišku, ar tai tiesa, galbūt tai buvo skirta elitui, tačiau realistiškiau manyti, kad veikalas parašytas žemesniajam visuomenės sluoksniui. Pats tekstas taip pat neduoda jokių indikacijų, kokiam regionui buvo skirtas šis veikalas, nes nėra jokių konkrečių kultūrinių požymių – iš to galima daryti prielaidą, kad veikalas turėjo būti pritaikomas universaliai. Rankraštyje minimi sapnai indikuoja, kad ji buvo parašyta norint apimti didesnę grupę žmonių, kuriems interpretacijos gali būti pritaikomos, šioje knygoje nėra minimi konkrečių žmonių susapnuoti sapnai. Visos šios interpretacijos skirtos vyrams, o moterys buvo tik kaip tam tikras sapne pasirodantis objektas.

Šio rankraščio sapnų interpretavime daug žodžių žaismo, metaforų, senovės Egipto civilizacijai būdingų kultūrinių nuorodų ir religinio simbolizmo. Pavyzdžiui, plaukti pasroviui buvo negerai, nes vėjas dažniausiai pučia prieš srovę palei Nilą⁷²; didelė katė (tikriausiai dievas Ra) buvo gerai ir simbolizavo didelį derlių⁷³; sapnuoti save mirusį reiškė, kad jo laukia ilgas gyvenimas⁷⁴.

Ramzidų knygos pateikti sapnai yra sukonstruoti pagal trinarę struktūrą:⁷⁵

- (1) Pamatytas vaizdinys (*protasis*);
- (2) sapno teigiamumo ar neigiamumo įvertinimas;

---

⁷⁰ Stephanie Holton, *Sleep and Dreams in Early Greek Thought: Presocratic and Hippocratic Approaches*, Abingdon Oxon: Routledge, 2022p. 150.

⁷¹ Kasia Maria Szpakowska, „Dream Interpretation in the Ramesside Age...“, p. 514.

⁷² Hieratic Papyri in the British Museum, Third Series: Chester Beatty Gift, t1, vertėjas Alan Gardiner, London: British Museum, NK/Ramesside, 1935, [interaktyvus], in: https://archive.org/stream/HIERATICPAPYRIINTHEBRITISHMUSEUMI/HIERATIC%20PAPYRI%20I%20INTHE%20BRITISH%20MUSEUM_I_djvu.txt, (2023-05-25), PAP. No. III (r. 8.3).

⁷³ *Ibid.*, PAP. No. III (r. 4.2).

⁷⁴ *Ibid.*, PAP. No. III (r. 4.13).

⁷⁵ Kasia Maria Szpakowska, „Dream Interpretation in the Ramesside Age...“, p. 511.

(3) pasėkmės (*apodosis*).

Sapno elementu parenkamas konkretus simbolis, o ne naratyvas⁷⁶. Sapnų interpretacijos daugiausiai dėmesio skyrė sveikatai, socialinei padėčiai, turtui, mirtingumui ir santykiams su dievais. Sapnas turėjo pasitarnauti kaip motyvacija imtis veiksmų, kad sapnuojantysis išvengtų prognozuojamos veiklos arba idant padidintų pranašaujamą naudą budrumo metu. Ši knyga pateikia labai trumpą, bet išsamią santrauką apie tai, kaip egiptiečiai suvokė sapnus.

Tiesa, papiruse atrandama ir neatitikimų, kai tas pats sapnas lemia skirtingas baigtis. Sapnuoti, kad valgo jaučio mėsa pirmą kartą pateikiamas kaip teigiamas sapnas⁷⁷, o vėliau kaip blogą lemiantis⁷⁸ – tai tik įrodo, kad niekas nėra apsaugotas nuo klaidų (jei traktuosime, kad daugiau paaiškinimų tame rankraštyje originaliai nebuvo).

Sapnų literatūra gana dramatiškai pradeda plisti Ptolemajų dinastijos laikotarpiu, ji pradeda rašyti demotine kalba⁷⁹. Pirmasis to laikotarpio sapnų vadovėlis datuojamas IV–III amžiuje pr. Kr., tačiau daugiausiai rankraščių mus pasiekia vadovėlis iš I-ojo ir II-ojo amžiaus. Prada suskaičiuoja, kad išleista ir neišleista sapnų literatūra susideda iš dešimties papirusų rankraščių⁸⁰. Demotinėje literatūroje sapnų skirstymas vyksta pagal lytį ir kategorijomis pagal simboliką: žaidimai, gyvūnai, seksualiniai santykiai (kartu su sapnais, kuriuos gali išvysti moteris), skaičiai⁸¹. Jei Ramzidų laikotarpio sapnininkas tiko analizuoti tik vyriškus sapnus, demotine kalba parašyti veikalai atviriau žiūri į priešingą lytį, tai taip pat tampa svarbiu socialinį identitetą nusakančiu požymiu. Sapnai, kurie buvo parašyti demotine kalba apima: dievus ir dieviškuosius gyvūnus, sapnuojantįjį skaitantį ar rašantį, mirtį, sueitį su žmogumi arba gyvūnu, visuomeninę veiklą, gyvūnus, maistą, augalus ir kitas universalias, skirtingos prigimties temas (Prada pateikia trisdešimt penkias skirtingas sapnų kategorijas⁸²).

Egiptiečių literatūroje nėra užuomazgų į sapnų klasifikavimą, teorinės sapnų interpretavimo dalys nėra išlikusios, bet yra manoma, kad ji galėjo būti pateikta vadovėlių įvaduose⁸³.

---

⁷⁶ Holton Stephanie, 2022 *Sleep and Dreams in Early Greek Thought : Presocratic and Hippocratic Approaches*. Abingdon Oxon: Routledge, p. 150.

⁷⁷ *Hieratic Papyri in the British Museum...*, PAP. No. III (r. 7,5).

⁷⁸ *Ibid.*, (r. 10.6)

⁷⁹ Luigi Prada, „Oneirocritica Aegyptiaca: Artemidorus of Daldis, Egypt, and the Contemporary Oneirocritic Literature in Egyptian“, in: *Artemidor von Daldis und die antike Traumdeutung*, sudarytojas Gregor Weber, Berlin, München, Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2015, p. 265.

⁸⁰ *Ibid.*, p. 265.

⁸¹ Kasia Maria Szpakowska, „Dream Interpretation in the Ramesside Age...“, p. 510–511.

⁸² Luigi Prada, „Oneirocritica Aegyptiaca...“, p. 268–270.

⁸³ *Ibid.*, p. 274

2.2. Hipokratinis korpusas

Graikų kultūroje sapnai ir jų interpretavimas nebuvo vien literatūros dalis, tai tapo ir sociokultūrine, religine ir ekonomine piliečių gyvenimo dalimi. Vis augant sapnų interpretavimo populiarumui, iškilo vis daugiau problemų dėl sistemingos sapnų reikšmės analizės, todėl pradėjo atsirasti daugiau rašytinių veikalų, kurie bandydavo suteikti tam tikras gaires, padėsiančias išnarplioti sapnuose esančias mįsles. Ypatingai svarbiais tapo veikalai, padedantys interpretuoti sapnus, kurie turi reikšmės žmogaus kūnui ir jo sveikatai.

Vienas iš ankstyviausių išlikusių veikalų sapnų interpretavimo tema – medicininis gidas *Περὶ διαίτης*. Nėra aišku, nei kada tiksliai buvo parašyta ketvirtoji *Περὶ διαίτης* knyga⁸⁴, nei kas ją parašė, bet iš stiliaus ir tematikos ji sutampa su kitais veikalais, kurie yra įtraukiami į Hipokratinio korpuso sąrašą⁸⁵. Visos keturios *Περὶ διαίτης* knygos įprastai laikomos kaip bendras organinis vienetas, tačiau ketvirtoji kartais yra išskiriama pabrėžiant ją kaip veikalą „Apie sapnus“. Šioje knygoje ypatingai išryškinama sapnų svarba naudojant juos kaip įrankį, padedantį diagnozuoti ligas. Šio darbo tikslas yra apžvelgti Hipokrato veikalo *Περὶ διαίτης* ketvirtoje dalyje esančią sapnų klasifikaciją, medicininę jų reikšmę, simbolius ir galimus gydymo metodus.

Remiantis ilgamete epų tradicija, sapnų kilmės atspindi dvi: chtoninė arba siunčiama dievų⁸⁶. Hipokratinio veikalo autorius, išskirdamas dvi sapnų rūšis, sutinka su viena šių sapnų kilmų – dieviškąja. Tačiau svarbiausias ir ryškiausias aptariamo veikalo bruožas yra *Περὶ διαίτης* veikalo autoriaus pateikiamas argumentas nustatantis, kodėl bendrai sapnai yra svarbūs, slypintis sielos kilmėje. Pasak autoriaus, siela yra nubudusio kūno tarnaitė, kuri padalija savo dėmesį daugeliui sričių, paskirdama dalį savęs kiekvienam kūno gebėjimui. Pasinėrus kūnui į miegą, ji perima visas miegančio kūno funkcijas –

---

⁸⁴ Veikalas datuojamas nuo vėlyvojo V a. pr. Kr. iki pat 320 m. pr. Kr. Holton priima V a. pr. Kr. datavimą.

⁸⁵ Mark Holowchak, „Interpreting Dreams for Corrective Regimen: Diagnostic Dreams in Greco-Roman Medicine“, in: *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 2001, 56(4), p. 386.

⁸⁶ *Teogonijoje* Sapnai yra Niktės sūnūs, Tanato, Hipno ir Kėrių broliai. (Hes. *Theog.* 211-225) Šie ir kiti Niktės palikuoniai vaizduoja įvairias jėgas, kurios palieka neigiamą ir skausmingą pėdsaką žmonių gyvenime. Būtent šie pėdsakai gali būti sulyginami su nakties metu egzistuojančiomis patirtimis, mat naktį matomi vaizdiniai siejasi su baimėmis, kurios, tam tikra prasme, primena mirtį. Šią sąsają puikiai atspindi Homero suvokimas apie εἶδωλον. (Hom. *Od.* 11.218-223.) Tiek mirtis, tiek sapnas formuoja tuščius ir paviršutiniškus vaizdinius (εἶδωλον), kurie yra menki gyvo kūno atspindžiai. Pagal savo chtoninę kilmę, sapnas formuojasi remdamasis sapnuotojo poreikiais, troškimais ir nerimu, kuriuos maitina naktis. Tokia kilmė atspindi ir Euripido darbuose, nors čia, priešingai nei *Teogonijoje*, sapnai yra kildinami iš Žemės, bet jie ir toliau turi neigiamą konotaciją, kuri išreiškiama greta esančiu būdvardžiu juodasparniai (Eur. *Hec.* 70-71) . Greta šios chtoninės sapnų kilmės egzistuoja antroji – Olimpo dievų siūsti sapnai. Olimpiečiai pasiunčia užslėptus, bet tiesą reiškiančius sapnus, kuriuos reikia sieti su ateitimi. Homero epuose juos siunčia Dzeusas arba Atėnė.

ji mato, girdi, jaučia skausmą. Žmogus, kuris tinkamai išmoksta atpažinti sapnuose išvystamus ženklus, turi įtakos su kūno gerove susijusiems dalykams⁸⁷. Taigi iš šios ištraukos galima teigti, kad sapnų kilmė Hipokratinio korpuso veikale yra taip pat dviguba: dieviškoji ir sielos: tai psichobiologinis sapnų modelis, kurį vėliau plėtoja Aristotelis.

Περὶ διαίτης teksto autorius išskiria du pagrindinius sapnų tipus: dieviškuosius pranašingus sapnus, kurie pranašaudavo ateitį miestams arba individams ir diagnostinius sapnus, kuriuose siela parodo, kas tuo metu trikdo sapnuojančiojo kūną⁸⁸. Autorius čia kelia problemą – sapnų interpretuotojai retkarčiais aiškina ir diagnostinius sapnus, taip sulaukdami ir neteisingų interpretacijų. To priežastis – pranašingų sapnų interpretuotojai pasako žmogui saugotis tam tikro dalyko, nesuteikdami gairių kaip to išvengti. Dažniausias interpretuotojų pateiktas sprendimas atėjusiam pagalbos – melstis dievams. Šie interpretuotojai paprasčiausiai nesupranta ir neturi patirties aiškindami apie medicininei diagnozei skirtų fizinės sapnų reikšmės priežasčių nustatymui. Kaip puikiai pastebi Maithe Hulskamp, išskirdamas šias dvi kategorijas, darbo autorius iš karto atsitraukia nuo dieviškųjų sapnų pasakydamas, kad šie sapnai turi savo profesionalus, kurie tuos sapnus gali interpretuoti – tai padarydamas, jis sapnų aiškinimą įvardija kaip tikrą egzistuojančią *τέχνη*, taip sukurdamas nišą medicininių sapnų interpretuotojo profesijai⁸⁹. Šioje *Περὶ διαίτης* veikalo klasifikacijoje labai ryškus panašumas į iki tol egzistavusį dvinarį klasifikavimą Homero epuose, kuriuose sapnai buvo pranašingi ir nepranašingi, tik skirtumas yra tas, kad net egzistuojant dvinariui klasifikavimui, Hipokratas neužsimena apie nepranašingus sapnus – medicinoje visi sapnai tam tikra prasme yra pranašingi.

Pasak Stephanie Holton, būtent šiame Hipokratinio korpuso veikale aptariamus diagnostinius sapnus galima skaidyti į dvi dalis⁹⁰: simboliniai–epizodiniai sapnai arba mikro-makrokosminiai sapnai, kuriuos taip pat galima vadinti kosmologiniais. Remiantis kūrinyje pateiktais pavyzdžiais, simboliais ar epizodais paremti sapnai laikomi tie, kuriuose matomos dienos veiklų liekanos, drabužiai, mirusieji.

Kosmologiniuose sapnuose svarbiausia dalį sudaro visatos kūnai, žemėje egzistuojanti gamtinė aplinka. Kalbant apie Holton minimus epizodinius sapnus, juos būtų galima išskirti tarsi dar vieną atskirą subkategoriją, nes jie turi mažesnę sąsają su konkrečiu simboliu. Tai yra tie sapnai, kuriuose matosi žmogaus veiksmų atspindžiai, kuriuos jis atliko budrumo būsenoje. Siela išgyvena praėjusią dieną, tuos

---

⁸⁷ H. Vict. [iv] *Insomn.* LXXXVI, 1-3.

⁸⁸ *Ibid.*, LXXXVII.

⁸⁹ Maithe Hulskamp, „The value of dream diagnosis in the medical praxis of the hippocratics and Galen“, in: *Dreams, Healing, and Medicine in Greece: From Antiquity to the Present*, 2013, p. 38.

⁹⁰ Stephanie Holton, *Sleep and Dreams in Early Greek Thought: Presocratic and Hippocratic Approaches*, Abingdon Oxon: Routledge, 2022, p. 162.

vaizdinius atkartodama sapne – tai yra ne tik fiziniai veiksmai, bet ir psichologiniai potyriai. Šie dienos užsiėmimų atspindžiai išvysti sapne nurodo sapnuojančiojo gerą sveikatą ir vidinį balansą. Sapnai, kurie yra priešingi tipinei dienos veiklai žymi kūno sutrikimus. Kuo labiau neatitinka veiksmai taip sapno ir realybės, tuo didesnė bus žmogų aptinkanti liga. Simbolinių sapnų kategorijai priklausytų sapnai, kuriuose matomi konkrečių simbolinę reikšmę turintys elementai, pavyzdžiui, tam tikros spalvos drabužis ar sapne aplankantis mirusysis.

Kosmologiniai sapnai dalinai remiasi ta pačia struktūra, kaip ir prieš tai minėtieji epizodiniai sapnai. Jei viskas, kas yra matoma, seka pagal tą pačią bendrai suvokiamą normalumo eigą, sapnas yra teigiamas. Svarbiausią skirtumą kaip šie sapnų tipai skiriasi atspindi veikalo autoriaus įtraukiama žmogaus kūno ir kosmo analogija. Tai yra analogiškas sapnų aiškinimo metodas, kuris apima nebe sapno analizę pagal tai, ar sapno vaizdai atitinka realybę, o remiantis dangaus kūnų judėjimo sąsaja su materijos judėjimu žmogaus kūne. Kiekvieno žmogaus kūnas yra kaip kosmas, susidedantis iš išorinės sferos – joje sukasi žvaigždės, vidurinioji sfera, kurioje sukasi saulė, ir vidinė sfera, kurioje sukasi mėnulis, esanti arčiausiai tuščiavidurės erdvės. Žmogaus kūnas taip pat turi tris sferas ir kiekvienas sutrikimus žmogiškose sferose parodo sapnuose kokius nors anomalius kosminius įvykius, kurie atitinkamai atspindi kūno sutrikimus. Kosmologiniai sapnai gali reikšti ne tik fizinius kūno sutrikimus, bet ir psichologinius, pavyzdžiui, nerimą. Sapnuose išvydus ne pagal savo ritmą klajojančius kūnus, gydytojas skatina žmogų pailsėti ir atleisti vadžias ar net nueiti į teatrą. Sapnuoti, kad žvaigždės yra pažeistos arba išnyksta iš savo sferos arba jas kliudo atsiradę drėgnumą atspindintys veiksniai – rūkas, debesys ar lietus – reiškia, kad į gleives panašūs skysčiai keliauja į sapnuojančiojo išorinę sferą. Autorius siūlo kūno apsisvalymą pradėti per pačią odą – paskatinti prakaitą bėgiojant su apsiaustu, nepietauti, sumažinti maisto suvartojimą trečdaliu ir palaiptiui jį didinti per ateinančias penkias dienas. Esant sunkesniems pavyzdžiams asmuo turėtų papildomai pridėti prie sveikatą gerinančio režimo garų vonias, valgyti tik sausą maistą⁹¹.

Antrojo diagnostinio sapnų tipo vaizdiniai, kurie pagal Holton pateiktą klasifikaciją turėtų būti priskiriami simboliniams-epizodiniams sapnams, remiasi viskuo, kas susiję su žemėje esančiais veiksniais. Kalbėdamas apie normalius reiškinius, autorius turi omenyje ne tik susijusius su žmogumi, bet ir su visa gamta. Nors šie sapnai ir yra teoriškai priskiriami mikro-makrokosminiams sapnams, jų analizei vis tiek svarbiausia yra tam tikri simboliai, kuriuos ir pastebime iš šios ištraukos. Gerą savijautą simbolizuoja aiški klausa ir rega, jei bent vienas iš šių jutimų yra sutrikęs, liga turėtų būti numatyta galvos srityje; blogą sveikatą indikuoja sapnuose matomi medžiai metantys lapus arba neturintys jokių vaisių;

---

⁹¹ H. Vict. [iv] *Insomn.* LXXXIX.

vaisių trūkumas simbolizuos žmogaus sėklos problemas; per didelis vandens kiekis – kraujo perteklių, vandens trūkumas – kraujo trūkumą; nerami jūra reikš pilvo srityje esančias problemas, šaltiniai ir cisternos – su šlapimu susijusias bėdas⁹². Fizinės aplinkybės, kurios tuo metu kamuoja žmogų, taip pat turi reikšmės sapno reikšmei. Jei asmuo sapnuoja, kad neria į vandens telkinį, sapnas iš esmės turėtų būti blogas, nes tai simbolizuoja drėgmės perteklių, bet žmogui, kuris tuo metu karščiuoja, nerimas į vandenį reikš karščiavimo slopinimą⁹³.

Likusioji aptariamų sapnų dalis labiausiai remiasi tam tikrais priimtiniais papročiais. Netinkama žmogui yra sapnuoti juodą spalvą, nes būtent ši spalva simbolizuos labai pavojingas ligas; negerai yra sapnuoti per didelius ar per mažus drabužius ir batus; sapnuose regimi mirę žmonės reikš bėdą tik tada, jei jie bus apsirengę juodai ar bus išsitepę, priešingu atveju sapnas reikš tik geriausius dalykus, nes mirtis simbolizuoja maistingumą, augimą ir sėklas⁹⁴.

Šiame poskyryje jau buvo minėti keletas *Περὶ διαίτης* veikale pateikiamų gydymo metodų, tačiau patį gydymo paskyrimą puikiausiai apibūdina priešybių teorija – Hipokratinio veikalo autorius pasitelkia viena priešybę nugalėti kitai.⁹⁵ Pasak Hipokrato, siela yra sudaryta iš ugnies ir vandens mišinio, o esant šių disbalansui, sutrinka ideali kūno veikla. Pavyzdžiui, sapne matant dangiškuosius kūnus paveiktus sausumo, asmuo nubudęs turėtų pagerinti trūkstamą vandens lygį kūne⁹⁶. Pamačius bevaisius, karščio ir sausros iškankintus medžius, sveikatą gerinti reikia pasitelkiant vėsesnę ir drėgnesnę gydymą, jei medžiai yra pastebimi be lapijos, reiškia, kad kūnui yra per daug drėgmės ir šalčio, todėl gydymas turi būti šildantis ir sausinantis kūną⁹⁷. Taip pat vienas iš dažniausiai siūlomu gydymo būdų yra ilgi pasivaikščiojimai arba bet kokia kita mankšta, maisto sumažinimas. Esant maisto reguliavimui, gydymo trukmė idealiu atveju trunka nuo dviejų iki penkių dienų. Medicininių sapnų interpretuotojas privalo išmanyti ne tik žmogaus prigimtį, pavyzdžiui, kokie komponentai valdo jo kūną, bet ir maisto, gėrimų, fizinių pratimų naudą ir kaip tai suderinti su paciento amžiumi, geografine lokacija, metų laiku⁹⁸.

Ketvirtosios *Περὶ διαίτης* knygos analizė parodo šiuos dalykus. Sapnai yra kilę iš dievų arba iš sielos, o pastaroji kilmė yra svarbiausia analizuojant ir interpretuojant gydymo metodus. Hipokratinio korpuso veikale minimi sapnai yra labiau kaip tam tikri elementai ar sapne esantys epizodai, todėl galima

---

⁹² *Ibid.*, XC, 1-40.

⁹³ *Ibid.*, XC, 40-48.

⁹⁴ *Ibid.*, XCI-XCII.

⁹⁵ Artemidoro prieiga priešinga Hipokratinio korpuso autoriui: jis remiasi analogijos, o ne priešybės santykiu.

⁹⁶ H. Vict. [iv] *Insomn.* LXXXIX, 47-52.

⁹⁷ *Ibid.*, XC, 25-29.

⁹⁸ Stephanie Holton, *Sleep and Dreams in Early Greek Thought...*, p. 160.

teigti, kad gydytojui nėra privalu žinoti visų sapne esančių detalių, remdamasis tik tam tikrais simboliais ir detalėmis, atsakingas asmuo gali pritaikyti gydymą pagal labai paprastus interpretavimo dėsnius. Kruopštesnis veikale esančių sapnų nagrinėjimas parodo, kad sapnuose pasirodantys gamtiniai fenomenai (žvaigždės, planetos, audros, medžiai, upės) turėjo didžiausią svarbą prognozuojant žmogaus sveikatos požymius. Visgi, interpretuojant sapnus gydymo tikslais, svarbiau yra ne analogijos pritaikymas ir simbolių išsiaiškinimas, bet medicinos išmanymas ir jos pritaikymas praktikoje⁹⁹.

---

⁹⁹ Steven Oberhelman, The Interpretation of Prescriptive Dreams in Ancient Greek Medicine, in: Journal of the History of Medicine and Allied Sciences, 1981, 36(4), p. 423.

3. Artemidoro originalumas

Artemidoras rašydamas šį veikalą turėjo du tikslus: įrodyti skeptikams, netikintiems sapnų interpretavimo patikimumu, kad sapnų pranašavimas nėra vien šarlatanų užsiėmimas⁷³ ir sukurti veikalą, kuris būtų didaktinė literatūra norintiems tapti sapnų interpretuotojais.

Atlikus literatūrinę analizę galime pastebėti, kad šiame darbe nagrinėti kūriniai tarpusavyje turi labai daug sąsajų. Palyginimą galima pradėti remiantis sąsajomis, kurios sieja visus tris aptartus sapnų interpretavimo veikalus.

Sapno analizės konstrukcija:

Ramzidų laikotarpio papirusas:

- (1) sapnas/simbolis,
- (2) teigiamumas/neigiamumas,
- (3) rezultatas (*apobasis*).

Hipokratinis korpusas:

- (1) Sapnas/simbolis,
- (2) teigiamumas/neigiamumas,
- (3) paaiškinimas (aitiologinis pagrindas),
- (4) rezultatas (*apobasis*),
- (5) receptas.

Artemidoras:

- (1) sapnas,
- (2) teigiamumas/neigiamumas,
- (3) jungiklis;
- (4) rezultatas (*apobasis*),
- (5) paaiškinimas (aitiologinis pagrindas).

Sugretinus visų trijų nagrinėtų veikalų apie sapnų interpretavimą sistemas matome, kad iš esmės jų struktūros atitinka viena kitą. Ramzidų papiruso sistema yra trumpiausia, tačiau jos visos dalys atspindi kituose dviejuose veikaluose. Plačiausia yra Hipokratinio korpuso veikalo struktūra, nes sapnas privalėjo ne tik paaiškinti sapnuojantį ištikusias bėdas, bet nustatyti vaistą ar tinkamą dietą toms bėdoms išspręsti. Žinoma, tos struktūros ne visada laikomasi, kaip ir egiptiečių bei Artemidoro veikaluose. Egiptiečių papirusas kartais praleidžia antrąjį dėmenį, nors galbūt taip yra dėl nepilnai išlikusio papiruso. Yra atvejų, kai Hipokratinio korpuso autoriai apkeičia struktūros eilės tvarką, arba praleidžia žodžius „gerai / blogai“ (2), palikdami numanomą sapno įvertinimo prasmę (pavyzdžiui, matyti žemėje esančius dalykus aiškiai, švarias, natūralia eiga tekančias upes arba vaisių kupinus medžius simbolizuos gerą sveikatą¹⁰⁰). Praleidus įvertinimą (2), rezultatas (4) gali eiti iš karto po jo, o tada seka sąsajų tarp sapno (1) ir rezultato (4) paaiškinimas (3) ir receptas (5): matyti žemę, užlietą vandens ar jūros, reiškia ligą, nes organizme yra daug drėgmės; todėl būtina vartoti migdomuosius vaistus, vengti pietų, mankštintis ir laikytis sausos dietos¹⁰¹. Jei sapnas yra teigiamas, struktūra netenka recepto dėmens, mat jis skirtas tik sapnams, kurie turi neigiamą prasmę. Artemidoro struktūros pokyčiai buvo paaiškinti pirmame šio darbo skyriuje, tačiau, remiantis pateiktomis sapnų interpretavimo vadovų struktūromis yra svarbu paminėti, kad, visur egzistuoja sapno elementas ir rezultatas, todėl galima teigti, kad būtent paties Artemidoro išradimas yra vadinamasis „jungiklis“.

Remdamiesi egiptiečių papirusais negalime patvirtinti, kas tiksliai nustato sapno teigiamumą, nes teorinės dalies išlikusios nėra, o pats Ramzidų papirusas tiesiog pateikia sapno vertinimą „gerai / blogai“, tačiau Hipokratinio korpuso veikale sapno teigiamumo nustatymas remiasi prigimties (dangaus kūnų, augalų savybių) ir papročių (tam tikros spalvos dėvėjimo) elementais. Tai yra siauresnis interpretacinių kintamųjų diapazonas, negu Artemidoro naudojama šešių elementų teorija.

Sapno įvertinimas (teigiamas/neigiamas) graikų ir romėnų literatūroje nėra labai ryškiai akcentuojamas, bet kitos srities literatūroje kartais galima užuomazgų į panašias taikymo praktikas. Sekstas Empirikas neparašė kūrinio apie sapnų interpretavimą, tačiau jo veikale „Pirono principai“ (*Πυρρόωνειοι ὑποτυπώσεις*) atrandama analogiškų idėjų apie kriterijus, kuriais turi vadovautis skeptikai¹⁰². Seksto Empiriko nustatyta gyvenimo būdo klasifikacija yra tai, ką arčiausiai galime

---

¹⁰⁰ H. Vict. [iv] *Insomn.* XC.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² Lyginant Sekstą Empiriką ir Artemidorą kyla šiek tiek sunkumų, mat abiejų gyvenimo laikotarpis ir kūryba yra datuojami II a. pabaigoje – III a. pradžioje. Kadangi nėra jokių tikslesnių duomenų, kurie leistų nustatyti pirmumą, sunku nusakyti, kuris autorius galėjo paveikti kito kūrybą.

prilyginti Artemidoro šešių elementų (στοιχεῖα) teorijai. Skeptikų gyvenimas yra valdomas keturių sričių: prigimties (pojūčiai ir mintys), aistrų suvaržymo (maistas ir gėrimai), įstatymų ir papročių tradicijos (tikėjimas), menai (būti aktyviam amatuose, kuriuos žmogus įsisavina)¹⁰³. Sekstui Empirikui nėra skirtumo tarp įstatymų ir papročių. Tikriausiai galima sakyti, kad jis, taip pat kaip ir Artemidoras, juos laiko vien tik „susitarimu“. Artemidoras, kurdamas šešių elementų teoriją, kuri turi nustatyti sapno palankumą, pasilieka prigimtį, pašalina aistrų suvaržymą (sapnai, kurie yra sukeliama aistrų neturi jokios pranašaujančios reikšmės), įstatymus ir papročius padalina į du skirtingus elementus, pasilieka meną (amatus) ir prideda du naujus kriterijus – laiką ir vardą.

Kitas svarbus veiksnys, kurį abu autoriai pateikia kaip svarbų kriterijų – skirtingi etniniai ar asmeniniai papročiai. Sekstas Empirikas gana plačiai aptarinėja tam tikram regionui būdingas praktikas: žmonių tatuiravimas buvo laikomas svetimšališku veiksmu – Sekstas Empirikas į šią praktiką įtraukia etiopus, egiptiečius ir sarmatus¹⁰⁴, tuo tarpu Artemidoras – getus ir trakus¹⁰⁵.

Jei žiūrime iš bendresnio taško, panašumų tarp egiptiečių ir Artemidoro yra daug, tačiau palyginus juos konkrečiau matome, kad atsispindi tam tikri kultūriniai skirtumai. Pavyzdžiui, egiptiečių sapnuose dominuojantis alkoholis yra alus, o Artemidoro – vynas. Taip pat, be abejo, skiriasi sapnuose pasirodantys augalai ir gyvūnai. Ko nepastebime ankstyvajame Egipto rankraštyje bei Hipokratinio korpuso veikale – kitų religijų ar kultūrų įtraukimo į jų gyvenamąjį lauką. Artemidoras į tai žiūri labai atvirai ir plačiai. Jis, žinodamas, kad kultūra kinta ir prisitaiko prie joje esančių gyventojų, įtraukia konkrečius etninius papročius, pritaikomus tik kitų kultūrų atstovams, pavyzdžiui, minėdamas sapną, kuriame sapnuotojas mato save nuskusta galva, jis teigia, kad toks sapnas bus teigiamas tik egiptiečių šventikams¹⁰⁶. Artemidoro darbas yra kultūrinių antikos sluoksnių rinkinys, kuris tampa svarbiu kultūros istorijos tyrinėjimų šaltiniu – nežinodamas vietinių miesto papročių ir tradicijų, interpretuotojas niekada negalės išvelgti tinkamų reikšmių sapno simbolikoje.

Egiptiečiai viską laikė pranašingais ženklais: matyti save valgant reiškia, kad maistas tave pasieks. Artemidorui tai būtų arba nepranašingas *enupnion* arba teorinis *oneiros*, kuris iš karto išsipildo. Egipto literatūroje maisto produktai, kuriuos žmogus mato, dažnai gali simbolizuoti ligas ar nelaimes, nes tam tikri konkretūs produktai yra naudojami medicinoje.

---

¹⁰³ Sext. Emp. *Pyr.* 1.23-24.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 1.148; 3.202.

¹⁰⁵ Artem. *Oneirocr.* 1.8.

¹⁰⁶ *Ibid.*, 1.22.

Nors dėl didelio amžių skirtumo senovės Egipto ir senovės Graikijos civilizacijų lyginti griežtąja prasme negalima, tačiau yra tam tikrų simbolių, kurių prasmę ir reikšmę pagal išlikusius duomenis galime sugretinti: abu autoriai sapne matomą lovą simboliškai aiškina kaip sapną reginčiojo sugyventinį¹⁰⁷; matyti save veidrodyje reiškia, kad sapnuotojas suras antrąją pusę¹⁰⁸.

Aptarus Artemidoro ryšius su išlikusiais tekstais apie sapnų interpretavimą, galima apžvelgti paties Artemidoro darbo savitumą. Kaip ir buvo minėta anksčiau, Artemidoro Daldiečio *Oneirokritika* yra vienintelis išlikęs sapnų interpretavimo vadovas, kuris remiasi sapnuotojo pašamone ir nėra naudojamas kaip įrankis medicininių sapnų aiškinimui. Jei medicininėje sapnų analizėje svarbiausia buvo numanyti kūno ženklus, kurie nurodytų ji kamuojančias bėdas ir galimus gydymo metodus, tai Artemidoro analizė susideda iš loginio ryšio tarp sapnų ir budrumo pasaulio. Jo sapnų aiškinimas remiasi ne tik kosminiu determinizmu, bet ir teigia kiekvieno sapno unikalumą, nes sapnui įtakos turi sapnuojančiojo gyvenimas, charakteris, išsilavinimas ir kiti socialiniai veiksniai.

Artemidoras rašydamas šį veikalą turėjo rasti kalbą, kuri būtų tinkama jo temai. Jam reikėjo įvertinti ir pateikti tiek sapnų vaizdinius, tiek galimas jų realizacijas (empiriškai surinktą medžiagą) pagal tam tikrus kriterijus. Šiam tikslui netiko nei poezijos kalba, nei filosofinė terminologija. Pavyzdžiui, vartojant filosofinius terminus, būtų tekę priminti labai specifines minties sąvokas ir būtų reikėję apibrėžti konkrečių terminų perteikiamų prasmių konkrečias reikšmes. Todėl Artemidoras sukūrė savo terminologiją skirtingiems sapnų tipams apibūdinti¹⁰⁹. Žinoma, kai kurie terminai jau egzistavo, kaip antai, *enupnion* ir *oneiros*, tačiau jie dažniausiai tekstuose veikdavo kaip vienas kito sinonimai, tuo tarpu Artemidoras juos išskiria ir galutinai atskiria į nepranašingus/pranašingus sapnus. Manoma, kad penkianaris sapnų klasifikavimas galėjo egzistuoti jau Artemidoro laikais, bet jis kiekvieną terminą pritaiko savaip. Teorinių ir alegorinių sapnų terminai, manoma, buvo jo išradimas¹¹⁰.

Artemidoro *magnus opum* yra ne tik sapnų interpretavimo vadovas, bet ir atitinka didaktinio enciklopedinio veikalo tipą, kuriame pateikiama daug ištraukų iš išlikusių ir neišlikusių autorių kūrybos. Pateikiamos kitų autorių ištraukos liudija, kad Artemidoro veikalas yra integrali kultūrinės sapnų interpretavimo tradicijos dalis. Tai, kaip Artemidoras traktuoja kitų autorių teiginius, rodo jo sistemingą bandymą užtikrinti naudojamos literatūros patikimumą: jeigu Artemidoras netiki kito autoriaus teiginiu,

¹⁰⁷ *Hieratic Papyri in the British Museum...*, PAP. No. III (r. 7.25); Artem. *Oneiroc.* 1.74.3.

¹⁰⁸ *Ibid.*, PAP. No. III (r. 7.11); Artem. *Oneiroc.* 2.7.

¹⁰⁹ Christine Walde, „Dream interpretation in a prosperous age?: Artemidorus, the Greek interpreter of dreams“, in: *Dream cultures*, redaktoriai David Shulman, Guy G. Stroumsa 1999, p. 127.

¹¹⁰ Antonius H.M. Kessels, „Ancient Systems of Dream-Classification“, in: *Mnemosyne*, 1969, 22(4), p. 395-396

iš karto jį paneigia pavyzdžiais. Jei jis pavyzdį naudoja ir juo remiasi, vadinasi, tai legitimus autorius. Artemidoro sapnų interpretavimas nėra tiesiog prognozavimo priemonė, kuri padėtų nustatyti praeitį, dabartį ar ateitį. Tai yra būdas pasitelkti empirines žinias apie žmones ir pasaulį, jų tarpusavio ryšius sapnų informacijai dešifruoti ir interpretuoti, todėl galima teigti, kad Artemidoro hermeneutinis sapnų ir pasaulio aiškinimas užima deramą vietą prie kitų gamtos mokslų Antikos pasaulėvaizdyje.

Išvados

1. Pagal darbo pradžioje nustatytą sapno analizės veiksmų planą, per įvairius pavyzdžius ir analogiją buvo tikrinami Artemidoro paties veikale išskirti sapnai ir jų atitikimas Artemidoro teorinei prieigai. Pagal tai buvo nustatyta, kad iš keturių išskirtų veiksmų plano elementų, trys (sapno pranašingumo ir reikšmingumo nustatymas, sapnuojančiojo žmogaus socialinio identiteto nustatymas ir sapno rezultato pateikimas remiantis literatūrinėmis ir lingvistinėmis priemonėmis) lieka nuoseklūs pateikiami teorinei prieigai. Nenuoseklus lieka šešių elementų rodiklis, kuris ne visada buvo atpažįstamas pateiktuose Artemidoro sapnuose arba prieštaraudavo pats sau.
2. Atlikus lyginamąją literatūrinę analizę išryškėja, kad visi darbe analizuoti veikalai naudojami ta pačia sapnų interpretavimo struktūra, kiekvienas papildydamas ją naujais struktūros vienetais. Šios struktūros nėra griežtai fiksuotos, galimi nežymūs vietos pokyčiai. Ramzidų papirusas remiasi trinare struktūra: (1) sapnas; (2) teigiamumas/neigiamumas, (3) rezultatas (*apobasis*). Hipokratinis korpusas naudoja penkianarę sistemą: (1) Sapnas/simbolis; (2) teigiamumas/neigiamumas; (3) paaiškinimas (aitiologinis pagrindas); (4) rezultatas (*apobasis*); (5) receptas. Šis korpusas į sapnų interpretavimą įneša paaiškinimo (3) ir recepto (5) struktūrinius vienetus. Artemidoras taip pat naudoja penkianarę sistemą: (1) sapnas; (2) teigiamumas/neigiamumas; (3) jungiklis; (4) rezultatas (*apobasis*); (5) paaiškinimas (aitiologinis pagrindas). Artemidoras į sapno struktūrinę sistemą įveda naujovę – jungiklį (3).
3. Artemidoras yra vienintelis, kuris sapno interpretacijai pritaiko kitų kultūrų bruožus ir papročius, remiantis veikale pateikiamais pavyzdžiais apie egiptiečių, getų ir trakų etninius papročius.
4. Senovės Egipto sapnų literatūroje ir Hipokratinio korpuso veikale neegzistuoja nepranašingi sapnai. Artemidoras, pateikdamas sapnų klasifikaciją, išskiria nepranašingų sapnų egzistavimą, teigdamas, kad jie yra sukelti besaikio maisto vartojimo arba neracionalinių troškimų. Artemidoras šiam tikslui iš naujo adaptuoja jau egzistuojančius terminus, kurie įvardija sapną, taip sukurdamas plačią ir pagrįstą sapnų klasifikacijos terminologiją.

Šaltiniai

1. Aristotle, *Athenian Constitution. Eudemian Ethics. Virtues and Vices*, vertėjas Horace Hatcher Rackham, (ser. Loeb Classical Library 285), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1935, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL285/1935/volume.xml>, (2023–05–25).
2. Aristotle, *Metaphysics, Volume I: Books 1–9*, vertėjas Hugh Tredennick, (ser. Loeb Classical Library 271), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1933, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL271/1933/volume.xml>, (2023–05–25).
3. Artemidorus, *The Interpretation of Dreams*, vertėjai Peter Thonemann, Martin Hammond, Oxford: Oxford University Press, 2020.
4. Daniel E. Harris–McCoy, *Artemidorus' Oneirocritica : text, translation, and commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2012.
5. Euripides, *Children of Heracles. Hippolytus. Andromache. Hecuba*, redaktorius ir vertėjas David Kovacs, (ser. Loeb Classical Library 484), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL484/1995/volume.xml>, (2023–05–25).
6. Hesiod, *Theogony. Works and Days. Testimonia*, redaktorius ir vertėjas Glenn Warren Most, (ser. Loeb Classical Library 57), Cambridge, MA: Harvard University Press, 2007, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL057/2007/volume.xml>, (2023–05–25).
7. *Hieratic Papyri in the British Museum, Third Series: Chester Beatty Gift, t1*, vertėjas Alan Gardiner, London: British Museum, NK/Ramesside, 1935, [interaktyvus], in: https://archive.org/stream/HIERATICPAPYRIINTHEBRITISHMUSEUM/HIERATIC%20PAPYRI%20I%20IN%20THE%20BRITISH%20MUSEUM_I_djvu.txt, (2023–05–25).
8. Hippocrates, Heracleitus, *Nature of Man. Regimen in Health. Humours. Aphorisms. Regimen 1–3. Dreams. Heracleitus: On the Universe*, vertėjas William Henry Samuel Jones, (ser. Loeb Classical Library 150), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1931, [interaktyvus], in: https://www.loebclassics.com/view/LCL150/1931/pb_LCL150.i.xml, (2023–05–25).
9. Homer, *Iliad, Volume I: Books 1–12*, vertėjai Augustus Taber Murray, William Frank Wyatt, (ser. Loeb Classical Library 170), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL170/1924/volume.xml>, (2023–05–25).
10. Homer, *Iliad, Volume II: Books 13–24*, vertėjai Augustus Taber Murray, William Frank Wyatt, (ser. Loeb Classical Library 170), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1924, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL170/1924/volume.xml>, (2023–05–25).
11. Homer, *Odyssey*, vertėjai Augustus Taber Murray, George Edward Dimock, (red. George Edward Dimock), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1919, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL104/1919/volume.xml>, (2023–05–25).
12. Lycurgus, Dinarchus, Demades, Hyperides, *Minor Attic Orators, Volume II: Lycurgus. Dinarchus. Demades. Hyperides*, vertėjas John Ormiston Burt, (ser. Loeb Classical Library 395), Cambridge, MA: Harvard University Press, 1954, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL395/1954/volume.xml>, (2023–05–25).

13. Sextus Empiricus, *Outlines of Pyrrhonism*, vertėjas Robert Gregg Bury, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2014, [interaktyvus], in: <http://www.loebclassics.com/view/LCL273/1933/volume.xml>, (2023–05–25).

Mokslinė literatūra

1. Antonius H.M. Kessels, „Ancient Systems of Dream-Classification“, in: *Mnemosyne*, 1969, 22(4), p. 389–424.
2. Christine Walde, „Dream interpretation in a prosperous age?: Artemidorus, the Greek interpreter of dreams“, in: *Dream cultures*, redaktoriai David Shulman, Guy G. Stroumsa 1999, p. 121–142.
3. Claire Hall, Artemidorus, „Dream Exegesis, and the Case of the Interpolating Expert Dreamer“, in: *Mnemosyne*, 2022, 1–26.
4. Jean-Marie Flamand, „Onirocritique et rationalité dans le monde grec antique: la méthode d'Artémidore de Daldis“, in: *Quaderni di Studi Indo-Mediterranei*, t. 2, 2009, p. 125–148.
5. Kasia Maria Szpakowska, „Dream Interpretation in the Ramesside Age“, in: *Ramesside Studies in Honour of K. A. Kitchen*, 2011, p. 509–517.
6. Kasia Maria Szpakowska, *Behind Closed Eyes: Dreams and Nightmares in Ancient Egypt*, Swansea: The Classical Press of Wales, 2003.
7. Kelly Bulkeley, *Dreaming in the World's Religions: A Comparative History*, New York: NYU Press, 2008.
8. Luigi Prada, „Oneirocritica Aegyptiaca: Artemidorus of Daldis, Egypt, and the Contemporary Oneirocritic Literature in Egyptian“, in: *Artemidor von Daldis und die antike Traumdeutung*, sudarytojas Gregor Weber, Berlin, München, Boston: De Gruyter Oldenbourg, 2015, p. 263–310.
9. Maithe Hulskamp, „The value of dream diagnosis in the medical praxis of the hippocratics and Galen“, in: *Dreams, Healing, and Medicine in Greece: From Antiquity to the Present*, 2013, p. 33–68.
10. Mark Holowchak, „Interpreting Dreams for Corrective Regimen: Diagnostic Dreams in Greco-Roman Medicine“, in: *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 2001, 56(4), 382–399.
11. Peter Thonemann, *An ancient dream manual : artemidorus' the interpretation of dreams*, Oxford: Oxford University Press, 2020.
12. Stephanie Holton, *Sleep and Dreams in Early Greek Thought : Presocratic and Hippocratic Approaches*, Abingdon Oxon: Routledge, 2022.
13. Steven Oberhelman, *The Interpretation of Prescriptive Dreams in Ancient Greek Medicine*, in: *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 1981, 36(4), p. 416–424.

Santrauka

Pasąmonės hermeneutika Artemidoro kūryboje

Šiame darbe nagrinėjami Artemidoro hermeneutiniai metodai, kurie padeda sapnų interpretuotojui nustatyti sapno rezultatą. Darbe plačiai aptariamas interpretacijos veiksnių planas, kuris susideda iš sapno pranašingumo nustatymo, Artemidoro vystomos šešių elementų (στοιχεῖα) teorijos, sapnuotojo socialinio identiteto reikšmės sapno interpretacijai ir šių visų metodų susiejimo su sapne matomais simboliais, paaiškinant juos remiantis analogijos, žodžių žaismo, homonimų ir etimologijų priemonėmis. Darbe taip pat aptariami du panašius metodus taikantys sapnų interpretavimo veikalai: Senovės Egipto papirusai ir Hipokratiniam korpusui priskiriamas veikalas *Περὶ διαίτης*. Išnagrinėjus juos kuriama paralelė su Artemidoro veikalu.

Raktiniai žodžiai: Artemidoras, sapnų aiškinimas, Hipokratinis korpusas, Senovės Egiptas, hermeneutika, sąmonė, žodžių žaismas, etimologija, homonimai, analogija

Summary

Hermeneutics of the Unconscious in the Works of Artemidorus

This paper examines Artemidorus' hermeneutical methods which help the dream interpreter to determine the outcome of a dream. The paper broadly discusses the plan of action for interpretation, which consists of determining the portent of the dream, Artemidorus' development of the theory of the six elements (στοιχεῖα), the significance of the dreamer's social identity for the interpretation of the dream, and the linking of all these methods to the symbols seen in the dream, which are explained through the use of analogy, wordplay, homonyms and etymologies. The work also discusses two works on dream interpretation that use similar methods: the ancient Egyptian papyri and the Hippocratic corpus Περὶ διαίτης. Their study creates a parallel with the work of Artemidorus.

Keywords: Artemidorus, dream interpretation, Hippocratic Corpus, Ancient Egypt, hermeneutics, Unconscious, word-play, etymology, homonyms, analogy